

Ibn Hazm el-Endelusi

LIJEČENJE DUŠA

(odgajanje duša i suzdržavanje od poroka)

Preveo s arapskog
Mehmedalija Hadžić

Sarajevo, 1989.

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Moj Bože, olakšaj, o Plemeniti!

Ebu Muhammed ibn Ali ibn Ahmed ibn Seid ibn Hazm, šerijatski pravnik iz Endelusa, neka ga Allah obaspe milošću Svojom, kaže:

-Hvala Allahu na neizmjernim dobrotama i darovima! Neka je Allahov salavat na Muhammeda koji je Njegov rob i pečat vjerovjesnika i poslanika Njegovih! Činim pribježište Uzvišenom priznajući da sam bez moći i snage, pa molim od Njega pomoć da me sačuva od svih strahota i neugodnosti na ovom svijetu, a da me na onom svijetu izbavi od svakog straha i teškoće!

Ja sam u ovoj knjizi sabrao mnoge misli koje mi je tijekom vremena i promjenom njegovih stanja darivao Darovatelj razboritosti omogućivši mi razumijevanje mijena sudbine i sagledavanje njezinih očitovanja. Utrošio sam u to najveći dio svoga života dajući uvijek prednost sakupljanju toga putem čitanja i razmišljanja nad svim ostalim užicima za kojima teži većina ljudi i nad skupljanjem viška imetka. Istovremeno sam ovom knjigom prezreo sve što sam od toga bio dokučio da bi Allah džellešānuhu dao da se njom okoristi svaki onaj koga odabere od robova Svojih, a do koga ona dođe. Za ovo što sam sastavljajući je svoju dušu zamarao i trud ulagao jer sam dugo vremena samo njom zaokupljen bio neka je čitalac prihvati drage volje. Ja je njemu tako i posvećujem. A kada je dobro prouči i Allah džellešānuhu omogući da se njom okoristi uvjeriće se da mu je to bolje od svih riznica blaga i svakog drugog imetka. Ja se za sve to nadam najvećoj nagradi kod Uzvišenog, jer je moja namjera (nijjet) bila učiniti ono čime će se moći koristiti robovi Allahovi i što će popraviti ono što se od njihova moralnog ponašanja iskvarilo i iscijeliti bolesti duša njihovih.

U svemu ovom ja samo Allaha u pomoć prizivam!

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA . NET

O liječenju duša i ispravljanju loših navika

Užitak koji razumni nalazi u svojoj razumnosti, učeni u svome znanju, mudri u svojoj mudrosti, mudžtehid u ime Allaha džellešanuhu u svome idžtihadu, veći je, dakako, od užitka koji nalazi sladokusac u svome jelu, onaj koji pije u svome piću, onaj koji ima odnos sa ženom u spolnom činu, dobitnik u svojoj dobiti, igrač u svojoj igri i naredbodavac u svojoj naredbi. Dokaz za to je što mudri, razumni, učeni i mudžtehid nalaze užitke koje smo nabrojali kao što ih nalazi i onaj koji im se potpuno predao, i osjećaju ih kao što ih osjeća i onaj koji se samo na njih dao. Ali, o ovome dvome može valjano suditi samo onaj koji ih je oboje upoznao, a nikako onaj koji je upoznao samo jedno od njih.

Ako dobro razmisliš o posljedicama svih stvari otkriće ti se njihova beznačajnost i uvjerićeš se u prolaznost svih ovosvjetskih situacija. Ostaje da je istina samo u radu za onaj svijet, jer svaka nada na ovom svijetu neminovno odvodi u tugu ili zato što te na kraju ta nada napušta, ili zato što ti nju ostavljaš. Jedno od toga dvoga mora biti. Samo djelo u ime Allaha džellešanuhu donosi na kraju uvijek radost, koja dolazi prije ili poslije: prije zbog toga što nisi okupiran onim što drugima zaokuplja svu brigu, pa te poštuju i prijatelji i neprijatelji tvoji, a poslije zbog zadobijenog Dženneta.

I ja sam tragao za ciljem koji svi ljudi podjednako smatraju dobrim i tragaju za njim. I našao sam da postoji samo jedan takav cilj, a to je: osloboditi se brige. Kada sam ovaj cilj dobro proučio uvjerio sam se da svi ljudi ne samo da ga podjednako smatraju dobrim i teže za njim nego svi oni, usprkos različitih želja, zahtjeva i ciljeva, ne učine nijedan pokret i ne izgovore nijednu riječ, a da time ne smjeraju odagnati brigu od sebe. I u tome najveći broj njih put pogriješi, dosta njih pogrešku načini, a najmanji broj njih do cilja stigne. Svi narodi od dana kada je Allah džellešanuhu stvorio ovaj svijet pa sve dok on ne iščezne i ne zamijeni ga svijet Konačnog obračuna uzimali su odbacivanje brige sebi za pravac i u svim svojim nastojanjima težili su samo tom cilju.

Kada je riječ o svim drugim ciljevima, potrebno je kazati da ljudi različito gledaju na njih, svako sa svoga stanovišta. Ima ljudi koji ne vjeruju i zato ne rade ništa za onaj svijet. Ima ih i loših koji ne žele dobro, sigurnost i istinu. A ima ih koji više vole da ostanu nepoznati negoli da budu slavni, povodeći se za svojim strastima i htijenjima. Ima ih, opet, i takvih koji ne žele imetak i više vole da nemaju nego da imaju, kao što su bili mnogi poslanici, alejhimu-s-selam, i drugi pobožni i mudri ljudi koji su ih slijedili u tome. Ima ljudi koji po svojoj prirodi preziru užitke i omalovažavaju one koji za njima tragaju, slično onima za koje smo rekli da više vole nemati nego imati. A ima i onih koji ne cijene znanje nego neznanje, poput većine običnog svijeta.

Eto, to su ciljevi kojima ljudi teže nemajući drugih. Međutim, otkako svijet postoji i sve dok bude trajao nije bilo i neće biti nikoga ko brigu smatra lijepom i ko ne želi da je odagna od

sebe. Kada se ovo uzvišeno saznanje ustalilo u mojoj duši i kada mi se otkrila ova divna tajna, kada je Allah džellešānuhu osvijetlio mome umu ovu veliku riznicu, počeo sam tragati za putem koji uistinu vodi ka odbacivanju brige, što jest uzvišeni cilj koji nastoje postići svi ljudi, i neznalica i učenjak, i dobar i loš, pa sam našao da je to jedino okretanje Allahu džellešānuhu kroz rad za onaj svijet. Tako oni koji tragaju za imetkom čine to da bi se spasili od brige koju donosi siromaštvo. Onaj koji traži slavu čini to da bi odbio od sebe brigu da neko drugi bude nad njim. Onaj koji traži užitke čini to da bi odbio od sebe brigu koja nastaje iz nastojanja da im se odupre. Onaj koji traga za znanjem čini to da bi odbio od sebe brigu koja dolazi od neznanja. Onaj koji se veseli slušati o događajima i razgovarati sa drugima čini to da bi od sebe odagnao brigu koju zadaje samoća i nepoznavanje onog što se u svijetu događa. Onaj koji jede, i onaj koji pije, i onaj koji se ženi, i onaj koji se oblači, i onaj koji se igra, i onaj koji imetak sakuplja, i onaj koji jaše, i onaj koji pješice ide, i onaj koji nekog ispraća, čine to samo da bi odbili od sebe brigu onog što je suprotno tim činima kao i ostale brige. Ko dobro razmisli o svemu što smo spomenuli uvjeriće se da su sve to brige koje nastaju i koje nužno imaju situacije koje ih prate, neke od njih su nestale bez traga, neke postojeće će proći, a neke će, opet, ostati usljed nekih nedaća...

Uvjerio sam se da samo rad za onaj svijet koji je čist od svake mane i koji je iskren vodi sigurno ka otklanjanju brige. Također sam se uvjerio da onaj koji radi za onaj svijet, ako bude kušan bilo kakvom neugodnošću na tom putu, neće se nimalo zabrinuti zbog toga. Štaviše, to će ga veseliti, jer će mu njegova nada u konačni ishod koji će mu pripasti biti pomoć u onome za čim traga, čak i više od toga. A ako ga, pak, bude nešto ometalo na putu tom, neće mu pridavati nikakav značaj i neće ga to brinuti, jer on zna da nije on za to odgovoran. S druge strane, to neće ostaviti nikakva traga na onome za čim on teži. Čak i ako bude meta uznemiravanja, opet se veseli. I nesreća koja ga na tom putu zadesi veseli ga. I ako se u tom hodu zamara, raduje se. Jer on je u stalnoj radosti, što nije slučaj sa drugima.

Znaj zasigurno da postoji samo jedan cilj: odagnati brigu. I samo je jedan način da se ta postigne: raditi u ime Allaha džellešānuhu. Sve ostalo je samo zabluda i maloumnost.

Svoju dušu troši samo za ono što je uzvišenije od nje. A to je da je troši u ime Allaha džellešānuhu, u pozivanju ka Istini, u zaštiti porodice, u odbacivanju svega onog što ti nije naredio tvoj uzvišeni Stvoritelj i u pomoći onome kome je učinjena nepravda. Onaj koji svoju dušu troši da bi postigao neki od ovosvjetskih ciljeva sličan je onome koji prodaje dragulje za obično kamenje.

Nema ljudskosti u onoga koji nema vjere. Razumni ne vidi za sebe osim Dženneta druge nagrade. I u preziranju licemjerstva Iblis ima zamku, pa mnogi izbjegavaju činjenje dobra iz straha od licemjerstva.

O razumu i rahatluku

To znači ne voditi brigu o govoru ljudi nego se posvetiti Allahovom džellešanuhu govoru. U tome je sva razumnost i sav rahatluk.

Ko misli da se može spasiti od napada drugih ljudi i njihovog korenja — lud je. A ko usmjeri, svoj pogled i uvježba svoj duh da traži smiraj u dostizanju istine, pa iako mu u početku to bude pričinjavalo bol, njegova radost zbog tog njihovog korenja biće veća i jača nego da ga hvale. Jer on zna da njihovo hvaljenje, i ako bude umjesno, kada dopre do njega čini ga umišljenim i tako poništi njegove vrline. A ako to hvaljenje ne bude zaslužio i on se opet bude tome veselio, onda se on zadovoljava i raduje laži, što je velika mana.

Što se pak tiče njegova korenja od strane drugih, pa ako ono bude bilo umjesno i dopre do njega, možda da to bude razlogom da se počne kloniti onoga za što ga se kori, što je velika sreća koju može ne priželjkivati samo onaj koji je manjkav. A ako pak to njihovo korenje ne bude bilo s razlogom, ali se on strpi, onda će, uz blagost i otrpljenje, imati dodatnu vrlinu, a biće i na još većem dobitku jer ubire dobra koja proističu iz toga što ga se kori bespravno. Za ta dobra će imati nagradu na Dan konačnog obračuna, kada mu to bude najpotrebnije bilo, pogotovo jer se nije za to trudio niti opterećivao svoju dušu. Ovo je velika sreća koju samo lud može ne željeti.

Međutim, ako do njega ne bude dopirao to što ga drugi hvale, onda je isto za njega govorili oni ili šutjeli. Ali nije tako kada je riječ o korenju, jer on je na dobitku u tom slučaju bez obzira da li njihovo korenje dopiralo do njega ili ne. Da Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, nije rekao za lijepu pohvalu: „To je brza radost vjerniku“, trebalo bi da razumni više teži da bude neopravdano karan nego da bude opravdano hvaljen. Ali spomenuta Poslanikova izreka kaže da radost treba da bude zbog istine, a ne zbog neistine i zato je potrebno radovati se onome zbog čega se hvali, a nikako zbog samog čina hvaljenja. Vrline, mane, pokornosti i griješenje svaka duša ili odbija ili se prijatno osjeća u družbi sa njima. Sretan je onaj čija duša osjeća radost u druženju s vrlinama i pokornostima izbjegavajući niskosti i griješenja. Nesretan je pak onaj čija duša se naslađuje u druženju s manama i grijesima udaljavajući se od vrlina i pokornosti.

A u svemu ovom se ogleda samo Allahovo džellešanuhu djelo i čuvanje. Onaj koji traži onaj svijet sličan je melekima, dok je onaj koji traži zlo sličan šejtanima. Onaj koji traži slavu i vlast sličan je zvjerima, dok je onaj koji traži užitke sličan životinjama. Onaj koji traga za bogatstvom radi samog bogatstva, a ne da bi ga trošio u naređene i dobrotvorne hajrate pao je vrlo nisko tako da ga se ni sa hajvanom ne može usporediti. On je prije sličan larvama u špiljama na nepristupačnim mjestima od kojih nijedna životinja nema koristi. Razumni se nikada ne veseli svojstvu u kojem ga nadmašuje neka zvijer ili druga životinja ili ono što nema dušu. Jer on se

raduje samo prestižu u vrlini kojom ga je Allah džellešanuhu učinio različitim od zvijeri, drugih životinja i stvari, to jest podario mu razumnost po kojoj se on pridružuje melekima.

Onaj koji se raduje svojoj hrabrosti koju ne troši u ono što je Allah odredio trebalo bi da zna da je tigar neustrašiviji od njega i da su lav, vuk i slon hrabriji od njega. Onaj koji se raduje vlastitoj tjelesnoj snazi neka zna da su mazga, vo i slon po tjelesnoj snazi jači od njega. Onaj koji se raduje svojoj sposobnosti da nosi teške toware neka zna da je u tome magarac sposobniji od njega. Onaj koji se raduje vlastitoj brzini neka zna da su pas i zec brži od njega. Onaj koji se raduje ljepoti svoga glasa trebalo bi da zna da ima dosta ptica koje imaju ljepši glas od njegova te da su zvuci frule umiljatiji i razdraganiji od njegova glasa. Pa čemu onda taj ponos i ta radost zbog nečega u čemu ga nadmašuju druge životinje.

Ali onaj čija je razboritost jaka, znanje veliko i djelo dobro, neka se tome raduje! Jer u tome ga nadmašuju samo meleki i najbolji od ljudi. Allahove džellešanuhu riječi: „A onome koji je pred dostojanstvom Gospodara svoga strepio i dušu svoju od prohtjeva uzdržao, Džennet će boravište biti sigurno" sadrže u sebi sve vrline. Jer ukrotiti strast za kojom duša teži znači odbiti je od njezine srdite i strastvene prirode koje obje spadaju pod strast. Stoga je potrebno upotrijebiti dušu tako da izražava ono što ona jest, a po čemu se razlikuje čovjek od ostalih životinja, insekata i zvijeri.

Riječi Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, upućene kao odgovor onome koji ga je pitao za savjet: „Ne srdi se!", kao i njegov izričit zahtjev da se drugome želi ono što se želi samome sebi, sadrže također sve vrline. Jer njegova zabrana da se čovjek srdi znači u stvari: uskratiti duši koja posjeduje sposobnost srdžbe tu njezinu strast, dok njegov zahtjev da se želi drugome ono što se želi sebi znači u stvari: ukrotiti u duši njezin strastveni nagon, s jedne strane, i učvrstiti u njoj pravičnost koja jest osnovna svrha anorganske duše.

O znanju

Kada znanje ne bi imalo nikakvu drugu vrijednost osim strahopoštovanja i ljubavi neznalica, kao i ljubavi i poštovanja učenih prema onom ko znanje posjeduje, bio bi i to dovoljan razlog da ga se traži. A da i ne govorimo o ostalim njegovim odlikama na ovom i onom svijetu. Na drugoj strani, da neznanje nema nikakve druge mane osim zavisti neznalice i njemu sličnih prema učenicima, bilo bi i to dovoljan razlog da ga se nužno i odlučno izbjegava. A šta tek reći kada se imaju u vidu i ostale njegove mane na ovom i onom svijetu.

Kada od znanja i bavljenja znanjem ne bi bilo nikakve druge koristi, osim što onoga koji se bavi njima čuva od ubitačnog haluciniranja, što odagnava od njega pusta nadanja koja samo zabrinutost pribavljaju kao i misli koje dušu more, bio bi to najveći razlog da ga se nastoji steći. A šta tek da se kaže za ostale njegove odlike čije bi nabiranje potrajalo vrlo dugo i od kojih je najneznatnija ona koju smo spomenuli u vezi sa onim koji traga za znanjem i njemu sličnim.

Umjesto da se zabave ovim što smo kazali, vladari slabići traže zabavu u igri šaha, kocki, vinu, pjesmi, konjskim utrckama, lovu i u drugim zabavama od kojih imaju samo štetu i na ovom i na onom svijetu.

Kada bi znalac dobro razmislio o svojoj prošlosti kada ga je njegovo znanje spasilo od poniženja od strane neznalica kada se vlasti dočepaju, te od zabrinutosti zbog nepoznavanja istina kao i zadovoljstva što su mu se otkrile neke od skrivenih stvari, on bi zasigurno još više zahvaljivao Allahu džellešānuhu i radovao se znanju koje ima, težeći da ga još poveća.

Onaj koji se bavi najnižim znanostima ostavljajući one najuzvišenije kojima se također kadar baviti, je poput onoga koji sije kukuruz u zemlji u kojoj dobro uspijeva pšenica, ili kao onaj koji sadi šljive u kraju gdje cvjetaju palme i smokve.

Širiti znanje među onima koji ga nisu dostojni donosi samo štetu. To je kao kad bi davao med i slatkiše onome koji ima temperaturu i groznicu, ili kad bi davao da miriše mošus onaj koji osjeća glavobolju od upale žuči.

Onaj koji škrtari u znanju gori je od onoga koji škrtari u imetku, jer škrtac sa imetkom brižljivo čuva da ne propadne ono što je stekao, a škrtac u znanju škrtari sa onim što ne propada ako se dijeli, niti ga napušta ako se drugome kazuje.

Onaj koji ima sklonost prema nekom znanju, makar ono bilo i niže od nekog drugog znanja, neka se ne zaokuplja nikakvim drugim, jer bi u tom slučaju bio kao onaj koji sadi kokosove orahe u Endelusu ili masline u Indiji, a one tamo ne uspijevaju.

Najuzvišenije znanosti su one koje te približavaju tvome uzvišenom Gospodaru i Stvoritelju i koje ti pomažu da stekneš Njegovo zadovoljstvo.

Uspoređuj svoj imetak i zdravlje sa onim koji je u tome iza tebe, a uspoređuj svoje vjerovanje, znanje i vrline sa onim koji je u njima ispred tebe.

Tajnovite znanosti su poput jakog otrova; on koristi samo snažnom i jakom tijelu, a upropašćava slabašno tijelo. Tako tajnovita znanja povećavaju kvalitet samo onog uma koji je jak, prečišćavajući ga od nedostataka, dok istovremeno upropašćuju onoga čiji je um slabašan.

Ima ljudi koji se unose u gluposti toliko revnosno da kada bi se toliko unosili u ono što je razumno bili bi mudriji od Hasana Basrije, Platona Atinjanina i Perzijanca Buzerdžumhura.

Razum je beskoristan ako nije poduprt bilo vjerom ili srećom na ovom svijetu. A znanje prestaje kod nepoznavanja Allahovih džellešanuhu svojstava.

Nema veće nesreće za znanje i njegove protagoniste od onih koji se njime bave, a nisu ga dostojni, jer oni ne znaju, a misle da znaju i red remete, a misle da ga uspostavljaju.

Ko želi dobro onog i mudrost ovog svijeta, ispravno ponašanje, pravu moralnost i sve vrline neka se ugleda na Allahova poslanika, Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, neka uzme sebi za uzor njegov moral i ponašanje i njegov životni put koliko god može više. Neka i nama pomogne Allah džellešanuhu da se povedemo za njim i njegovim dobrom! (Amin!).

Neznalice su me dva puta naljutili u životu: prvi put govoreći o onome što nisu poznavali, a dok sam ja bio neznalica, i drugi put kada su se ustegli od govora u mom prisustvu. Jer oni uvijek šute kada bi im bilo korisnije da govore, a govore kada bi im bilo bolje da šute. Učeni su me dva puta obradovali u životu: jednom kada su me podučavali dok nisam znao, i drugi put ukazujući mi, kada sam počeo saznavati, na značaj znanja i ibadeta na ovom svijetu. Jer ovo dvoje Allah džellešanuhu dariva samo onima koji su ih dostojni i zaslužuju ih s pravom.

Manjkavost ovog svijeta se sastoji i u tome što se imetak i lijep glas najčešće nađu u onih koji ih nisu dostojni niti ih zaslužuju.

Ko traga za vrlinama družiće se samo sa onima koga one rese. Na tom putu biće saputnik samo onome; ko je najplemenitije ćudi, zatim odličnjacima, dobročiniteljima, istinoljubivima, onome plemenitoga roda, strpljivima, vjernima i povjerljivima, blagima i onima čiste savjesti i iskrene ljubavi. Onaj pak koji traži ugled, imetak i užitke družiće se sa onima koji su u tome slični psima ili lisicama. Na tom putu on će biti saputnik svakom neprijatelju prave vjere i pokvarenjaku.

Korist od znanja u primjeni vrlina je velika, a sastoji se u tome da se pomoću njega mogu raspoznavati vrline i mane, pa prve prihvatiti makar to i rijetko bilo, a drugih se kloniti isto tako. Zatim da čuje lijepu pohvalu i teži za njom, također i osudu (zbog mana) pa da ih izbjegava.

Na temelju ovih postavki (premisa) nužno proizilazi da znanje ima udjela u svakoj vrlini, a neznanje u svakom poroku. Stoga vrline ne može posjedovati niko dok ih ne nauči, osim onoga čija je priroda kristalno čista i koji je dobrog ustrojstva. A to je, opet, stupanj vjerovjesnika, sallallahu alejhim ve selleme, jer njih je Allah džellešanuhu poučio svakom dobru, bez potrebe da to dobro uče od ljudi.

O moralu i moralnom ponašanju

Nastoj stalno da budeš okarakterisan kao ispravan, a čuvaj se da budeš okarakterisan kao lukav, pa da se drugi ustručavaju od tebe, što ti može samo štetiti ili te potpuno dotući. Privikavaj sebe na ono što mrziš pa će te manje brinuti kada te to snađe, a ni samo privikavanje nije ti ništa štetilo. A kada te to što voliš, na šta nisi ni računao, zadesi, mnogostruko će se povećati tvoja radost.

Kada se brige nagomilaju sve postaje nevažno. Vjerolomni izvršava ono što mu se ograniči, a pouzdani je prevaren ako mu se nešto ograniči.

Istinski je sretan na ovom svijetu onaj koga vrijeme nije natjeralo da isproba svoje prijatelje. Ne razmišljaj o onome koji te uznemirava, jer ako ti napreduješ, on propada i tada ti je sama tvoja sreća dovoljna. A ako pak gubiš, onda te i tako sve uznemirava.

Blago onom ko je vlastite mane upoznao bolje nego što su mu ih poznali drugi.

Trpljenje grubosti dijeli se na troje:

- trpljenje onog koji ima moć nad tobom, a ti nemaš moći nad njim,
- trpljenje onog nad kojim ti imaš moć, a on nema nikakve moći nad tobom, i
- trpljenje onog nad kojim ti nemaš nikakve moći niti on ima moć nad tobom.

U prvom slučaju riječ je o poniženju i omalovažavanju i to ne spada u vrlinu. Ispravno je ostaviti i napustiti sve ono od čega se strahuje i šta se neće moći otpjeti.

U drugom slučaju riječ je o vrlini i dobročinstvu; to je u stvari blagost koja spada u vrline i resi samo odličnjake.

Otrpljenje u trećem slučaju dijeli se na dvoje:

— otrpljenje grubosti koja je rezultat pogreške i kada je počinitelj svjestan njezine ružnoće pa se istinski pokaje zbog toga. Ovdje je bolje otpjeti, štaviše to je dužnost. U stvari i ovdje je riječ o blagosti, i

—otrpljenje grubosti onoga koji dovoljno sebe ne poznaje pa misli da je to njegovo pravo i zato se ne kaje za ono što je učinio ili čini. Poniženje je otpjeti ovo prvo za onog koji to trpi, a propast za ono radi čega se trpi. Jer se ono time povećava. A bilo bi glupo tome se suprotstavljati. Jedino što je ispravno jest staviti do znanja počiniocu toga da mu se moglo uspješno oduprijeti, ali da se tome nije pribjeglo samo iz razloga što se to smatralo isuviše niskim, i ništa više. Odgovor prostaka, pak, bio bi da se pribjegne primjerenoj osveti i kazni. Ko sjedi u društvu s drugima ne može ga mimoći ni briga koja mu dušu peče, za šta će se kajati na

drugom svijetu. On ne može izbjeći ni srdžbu koja mu nagrizi jetru, a ni poniženje koje umnogome mijenja njegovo osnovno stremljenje. A šta tek reći za onoga koji se sa njima druži stalno kao da je jedan od njih. Dostojanstvo, rahatluk, radost i spas su u osami od svijeta. Postupaj u tome sa njima kao sa vatrom: grij se njome, ali ne ulazi u nju.

Nemoj omalovažavati ništa od sutrašnjeg posla, a olakšaćeš ga ako ga uradiš danas. Jer od malih poslova nagomilaju se veliki poslovi, koji se tada otmu kontroli i na kraju sve propadne. I ne omalovažavaj ništa čime bi želio da učiniš teškom svoju vagu na Dan oživljenja, a to ćeš postići ako posao odmah uradiš. Ako to bude bilo i neznatno, odbiće od tebe dosta toga što bi te, ako bi se nagomilalo, moglo odvesti u Džehennem. ...

Bol, siromaštvo, nesreću i strah može osjetiti samo onaj koji ih je iskusio u životu, a nikako onaj koji je to izvana posmatrao. Ružnoću pogrešnog mišljenja, sramote i grijeha sagledava samo onaj koji ih je posmatrao izvana, a nikako onaj koji se u njima nalazi. Blagodat sigurnosti, zdravlja i bogatstva upoznao je samo onaj koji na njih gleda sa strane, nikako onaj koji tu blagodat uživa. Vrijednost ispravnog mišljenja, vrlina i rad za onaj svijet istinski poznaje onaj čije su to osobine, nikako onaj čije to nisu kvalitete. Varalicu će prvi početi izbjegavati onaj za koga je on prevaru izvršio. Prema svjedoku koji je lažno svjedočio prvi će osjetiti odvratnost onaj za čiji hater je lažno svjedočio. Prostitutka će nisko pasti najprije u očima onoga koji je sa njom blud počinio.

Nismo vidjeli da se išta što se bilo jednom poremetilo vratilo u prvobitno stanje osim uz veliki napor, a kamoli da to bude slučaj sa mozgom koga razara opijanje svake noći. Razum koji čovjeku prikazuje lijepim to što ga se uništava svake noći mora biti predmet sumnje.

Razumni može biti nesretan sa svojim razmišljanjima, a nemoguće je da glupi bude sretan u svojim razmišljanjima. Nema ničega štetnijeg po vladara od mnoštva besposličara koji kruže okolo njega. Vladar koji je pametan i razborit zabaviće ih onim čime im neće nepravdu nanijeti. Ako to ne učini, oni će njega zabaviti onim čime će mu nasilje učiniti. Jer blizina njegovih neprijatelja je pogubna za njega.

Pretjerivanje u potrebi jednog određenog načina odijevanja, namrgođenosti i uozbiljenja samo su zastori kojima svoje neznanje prikrivaju neznalice kojima je ovaj svijet učvrstio pozicije. Pouzdaj se u vjernika makar i ne bio tvoje vjere, a nipošto se ne pouzdaj i u lakomislenog čovjeka makar se predstavljao da je od sljedbenika tvoje vjere. Ko se sa omalovažavanjem odnosi prema Allahovim džellešanuhu zabranama, ne povjeravaj mu ništa do čega ti je stalo.

Uvjerio sam se da je više onih koji se združuju svojim dušama nego onih koji se udružuju sa svojim imecima. Razlog tome leži u samoj ljudskoj prirodi. Duša teži da bude u blizini sebi slične, dok tijelo osjeća teret u blizini sebi sličnog. Dokaz za to je taj što čovjek požuruje

pokopati tijelo svoga prijatelja kada umre dok istovremeno žali zbog rastanka od njegove duše, makar tijelo još bilo pred njim.

Nisam našao da je išta primamljivije za čovjeka da se uhvati u zamku od ove dvije Iblisove izreke koje je stavio na jezik svojih zagovarača:

Prvo, tražiti ispriku za onoga koji je uradio neko zlo uz obrazloženje da je to isto neko prije njega uradio.

Drugo, olahko prelaziti preko zla koje je neko uradio danas jer je to isto uradio i juče.

Dijeliti od imetka onaj dio koji je vjerom određen je dužnost. A dijeliti višak preko potrebnih životnih sredstava je dokaz izdašnosti. Altruizam u dijeljenju hrane bez koje bi se moglo preživjeti je vrlina.

Uskraćivanje dijeljenja onoga što je vjerom određeno je haram. A uskraćivati višak hrane drugima je znak škrtosti i tvrdičluka. Uskraćivanje pak onoga što nije dužnost podijeliti i bez čega bi se moglo živjeti je znak pohlepe.

Uskraćivati sebi ili porodici hranu ili njezin dio je vid škrtosti, poroka i grijeha.

Izdašnost u onom u čemu si bio nepravedan ili si ga bespravno prisvojio predstavlja ponovno činjenje nasilja. Za to slijedi ukor, a ne zahvalnost, jer ti u stvari dijeliš imetak drugoga, a ne svoj vlastiti.

Davanje prava drugima koja im zakonski pripadaju ne spada u izdašnost, jer to je dužnost.

Hrabrost je žrtvovanje za vjeru ili porodicu ili ugnjetavanog susjeda, zatim za obespravljenog najamnika, pravednu odbranu imetka, obraza i ostalih prava, svejedno radilo se o nekolicini ili mnoštvu nasilnika. Jer otrpljenje nasilja u ovome što smo spomenuli je dokaz kukavičluka i slabosti.

Trošenje duše za neko od ovosvjetskih dobara je lakoumnost i glupost. Još je gluplji onaj koji svoju dušu troši u osporavanju prava i dužnosti koje pripadaju tebi ili drugima. A gluplji od svih nabrojanih su oni koje sam imao priliku upoznati, a koji ne znaju u šta sebe troše, tako da se jednom bore za Amra protiv Zejda, a drugi put za Zejda protiv Amra, ponekad u istom danu, izlažući se tako vlastitim propastima i to bez ikakva smisla. Takvi na kraju završe u Džehennemu ili nekoj sramoti. Na takve je upozorio Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, kada je rekao: „Doći će vrijeme kada onaj koji ubija neće znati u ime čega to čini, niti će poginuli znati u ime čega je poginuo“.

Čestitost je da oboriš svoj pogled, a sve druge udove čuvaš od tijela koje ti je zabranjeno (haram). Sve drugo je blud... Pravičnost je da daš ono što si dužan dati, a uzmeš ono

što ti pripada. Nepravda je da uzmeš svoje pravo, a drugome uskratiš njegovo pravo. Plemenitost je da dobrovoljno podijeliš ono što ti pripada, a da pređeš preko svoga prava koje je drugi prisvojio, a kadar si da ga povratiš. Vrlina je općenitiji, a izdašnost uži pojam. Tako je blagost vrlina, a nije izdašnost. Vrlina je dužnost kada joj se pridoda dobrovoljnost.

Jedan čas nemarnosti upropasti vježbanje koje je trajalo čitavu godinu. Pogreška pojedinca u procjeni stvari bolja je od ispravnog stava nejedinstvene zajednice. Jer pogreška pojedinca može se ispraviti, a ispravni stav podijeljene zajednice pomaže održavanju takvog stanja, a u tome leži propast.

Neki tvrde da je loše mišljenje apsolutno sramota, a nije tako. Tako je samo u slučaju kada dotičnoga odvodi u ono što vjera ne dozvoljava ili je ružno sa stanovišta uobičajenog prava. U protivnom, to je odlučnost, a odlučnost je vrlina. Neko je nekoga bio ukorio zbog upropaštavanja imetka pa mu je ovaj rekao: „Ja od imetka rasipam samo onaj dio čije bi čuvanje štetilo mojoj vjeri ili moralu ili duši. Ja smatram da je čuvanje ovoga troga makar bilo i neznatno uzvišenije kao nadomjestak za ono što je propalo od imetka, makar to iznosilo koliko Sunce može obasjati". Najbolja Allahova džellešanuhu blagodati koju je podario čovjeku jest da mu je u njegovu prirodu usadio pravičnost i ljubav prema njoj i istinu i njezino cijenjenje iznad svega ostaloga.

U manu ljubavi prema zikru spada da dotični upropasti svoja djela ako mu je namjera bila da se po zikru pročuje. Skoro da je to vid širka, jer nije iskreno u ime Allaha džellešanuhu. Ovaj nedostatak briše ostale vrline jer dotični ne čini dobro iz ljubavi prema dobru nego da bi se time proćuo.

Najviše te ukorio onaj koji te pohvalio za ono što nemaš pri sebi, jer je time ukazao na tvoj nedostatak. Najviše te pak pohvalio onaj koji te kudio zbog onog čega ti nemaš pri sebi, jer je time ukazao na tvoju vrlinu. On se time osvetio samom sebi jer je, u stvari, htio da zaniječe i ospori tvoju vrlinu, koju je na kraju sam objelodanio.

Kada bi onaj sa manom bio svjestan svoje mane, bio bi savršen (bez mane). A nijedan stvor nije bez mane. Zato je sretan onaj čije su mane neznatne ili skrivene.

Najčešće bude ono što ti ne misliš. Stoga je dokaz razumnosti pripremiti se za ono što se očekuje. Neka je uzvišen Onaj koji je tako uredio stvari da bi pokazao čovjeku njegovu nemoć i stalnu potrebu za njegovim Stvoriteljem — Allahom džellešanuhu!

O prijateljima, prijateljstvu i savjetu

Sačuvao te je onaj koji te je ukorio, a napustio te je onaj koji te je omalovažio. Ukor za prijatelja je kao lijevanje metala u šipke: što je čisto ostane, a što nije rasprši se.

Ko od tvojih prijatelja sakrije od tebe svoju tajnu koja se tiče i tebe više te je iznevjerio nego onaj koji je otkrio neku tvoju tajnu. Jer onaj koji otkrije tvoju tajnu, iznevjerio je samo tebe, a onaj koji sakrije od tebe svoju tajnu, iznevjerio te je i još sumnja u tebe.

Ne žudi za onim koji te izbjegava, jer ćeš u protivnom doživjeti razočarenje i poniženje. A ne izbjegavaj onoga koji žudi za tobom jer je to vid nasilja i izbjegavanja dobročinstva, a to je ružno. Ko je kušan druženjem sa ljudima neka bude oprezan sa svima sa kojima se druži i neka u svakome gleda mogućeg protivnika. On stalno mora biti spreman na prevaru od strane svojih prijatelja i njihov loš postupak kao od strane otvorenog neprijatelja. A ako toga bude pošteđen, neka zahvali Allahu džellešanuhu. A ako bude obratno, biće spreman dočekati to i neće nastradati. Ali samo prema zlima i pokvarenjacima neka postupi loše.

Ovaj put je težak za slijeđenje i iziskuje veliko naprezanje. Onaj koji njime pođe mora biti upućeniji od kata — ptice i oprezniji od svrake sve do rastanka sa svijetom i povratka Allahu džellešanuhu. Ali ovo je put dobiti u vjeri i na ovom svijetu. On se sastoji u tome da dobro čuvaš tajnu drugoga i da je ne otkrivaš nijednom svom prijatelju, niti bilo kome drugom ništa što možeš sakriti bez obzira koliko ti bili bliski. Zatim da izvršiš amanet svih onih koji su ti nešto u amanet ostavili. A ne povjeravaj nikome ništa do čega ti je izuzetno stalo, osim ako to moraš učiniti. U tom slučaju učini to na najbolji mogući način i pouzdaj se u Allaha džellešanuhu.

Višak svoga imetka i ugleda podaj i onome koji to traži i onome koji to ne traži od tebe, kao i svima drugima koji su potrebni tvoje pomoći i kojima možeš od koristi biti, makar oni i ne pokazivali želju za tim. A za sve to što učiniš ne očekuj nadoknadu ni od koga drugoga osim od svoga Gospodara — Allaha džellešanuhu.

Znaj dobro da će ti prvi nanijeti štetu onaj kome si dobro učinio i da će prvi protiv tebe ustati. Jer pokvarenjaci iz zavisti mrze svakoga onoga koji im dobro učini kada vide da je dotični u boljem stanju od njihovog. Prema svakom postupaj na najbolji način i sakrij raspoloženje. Ako uspiješ prevladati izvjesna vremena koja donose dani i noći imaćeš miran i spokojan život.

Nemoj davati savjet uslovljavajući to njegovim prihvatanjem, niti se zauzimati za nešto uvjetujući svoje zauzimanje njegovim prihvatanjem. Ne darivaj uz uvjet da za to budeš nagrađen. Sve nabrojano čini radi vrline i izvršavajući svoju dužnost pružanja savjeta, zauzimanja i činjenja dobra.

Prijateljstvo je kada čovjeka rastužuje ono što rastužuje drugoga, a veseli ga ono što drugoga veseli. Onaj koji je ispod ovog stupnja nije prijatelj. Samo onaj koga resi ovo svojstvo je prijatelj kada daje savjet. Jer svaki čovjek koji pruža savjet jest prijatelj, a svaki prijatelj ne pruža savjet.

Savjet se sastoji u tome da čovjek smatra zlom ono što šteti drugome svejedno žalostilo to dotičnoga ili ga veselilo. I da ga raduje ono što drugome koristi svejedno radovalo to dotičnoga ili ga žalostilo. Tako savjet ima jedan uvjet više od prijateljstva.

Najviši stupanj prijateljstva je onaj kada neko sa tobom dijeli svoj život i imetak potpuno dobrovoljno i cijeni te više od svih drugih. Nastojanje da se stekne što više drugova i prijatelja je vrlina koja je najbliža mani. Jer prijateljstvo je prava cjelovita vrlina, a prijatelji se stiču blagošću, izdašnošću, strpljivošću, odanošću, širokogrudnošću, društvenošću, čednošću, lijepom odbranom, učenošću i svim drugim pohvalnim svojstvima. Ovdje ne mislimo na pristalice i sljedbenike koje združuju određena zanimanja i službe, jer oni se obično razidu čim ovosvjetske dobiti nestane, niti na one koji nastoje udovoljiti svojim pohlepama. Ne mislimo ni na društvo u piću, niti na one koji se udružuju da bi činili grijehe i druge ružne poslove, napadali na čast drugih i tračili vrijeme u besposlicama od kojih nema nikakve koristi. Nisu to prijatelji jer oni jedni druge koriste i odmah se razidu čim nestane ružnih stvari koje su ih bile združile. Mi imamo u vidu iskrene prijatelje koji su to što jesu samo za ljubav Allaha džellešanuhu. Ako ipak budeš imao tu manu pa sabereš dosta prijatelja kojima sada činiš ono što si dužan činiti prilikom nesreće kada ih zadesi, bilo smrću ili nesmotrenošću, ili rastankom ili prevarom nekog od njih, onda tvoja radost zato što si ih okupio ne može nadomjestiti tugu tvoju zbog onoga što ih je zadesilo.

Mana koja je najviše slična vrlini jest želja za hvalisavošću. Izravno je to znak maloumnosti onoga koji se time zadovoljava. No, katkad može biti i od koristi npr. kada se time izbjegava zlo, a povećava dobro ili kada služi kao primjer lijepa morala onome koji o tome sluša.

Pojedini vidovi davanja savjeta skoro da predstavljaju neku vrstu nemimeta (prenošenja tuđih riječi). Tako kada neko čuje drugoga kako kudi onoga koji mu je nasilje učinio ili vidi da mu dotični sprema spletku pa to sakrije od onoga na koga se taj govor odnosi i kome se spletku sprema, onda i onaj koji to skriva, u stvari, čini nasilje. A ako dotičnoga obavijesti o tome, onda prema onome koji kori ili spletkari čini ono što on još nije zaslužio kao kaznu zbog tog svog čina, pa tako sada njemu čini nasilje. A nije ispravno nasilnika kazniti više nego što teži samo nasilje njegovo. U sličnom slučaju pametni će sačuvati onoga na koga se taj govor odnosi tako što mu ga neće prenositi od onoga koji govori, dakle neće ga obavještavati o onome što je dotični rekao o njemu, kako ne bi otišao u nepotrebnu opširnost i tako sebe upropastio. A kada se radi o spletki koju neko čini, on čuva onoga kome se ona sprema krijući to što može bolje od onoga koji to čini i pazeći dobro na samu spletku, i ništa više.

Nemimet je prenošenje onoga što se čulo, a u čemu nema ničega štetnog po onoga kome se to prenosi.

Savjet se dva puta daje: prvi put je dužnost i vjerska obaveza, a drugi put je upozorenje i opomena. Već treći put to je prijekor i osuda. Jedino kada se radi o vjeri dužnost je čovjeku da ponovi savjet više puta, svidalo se to onome kome je upućen ili ne svidalo, uznemirivalo ga to ili ne uznemirivalo. A kada savjet daješ, čini to tajno, a nipošto javno, i to aluzijom, a nikada otvoreno. Ovo posijednje možeš učiniti samo onda kada dotični ne razumije tvoju aluziju, pa je potrebno savjet uputiti bez aluzije, to jest otvoreno.

Nikada svoj savjet ne uslovljavaj nužnim prihvatanjem. Ako izađeš iz ovih okvira onda više nisi taj koji savjet daje, već si nasilnik koji želi pribaviti za sebe pokornost i vlast. I tada više ne izvršavaš svoju vjersku i bratsku dužnost. Dakle, ovdje se više ne radi o sudu razuma i prijateljstva, već o načinu kako vladar postupa sa svojim podanicima i gospodari svojim robovima. Nikada ne opterećuj svoga prijatelja više nego li mu i sam pružaš od sebe, jer ako budeš tražio više nego što daješ, onda činiš nasilje. I ne stiječi osim pod uvjetom da trošiš i ne druži se osim pod uvjetom samoće. Ako tako ne postupiš, naškodićeš sebi samom i bićeš lošeg vladanja.

Tolerisati one koji bespravno prisvajaju i pretjerano uživaju i držati se kao da ih se ne vidi kako to čine nije ni kakva ljudskost ni vrlina. Baš obratno, to je znak niskosti i slabosti kao i poticaj njima da ustraju u tom nemoralnom činu. Zatim, to je nastojanje da ih se u tome slijedi i da im se pruži pomoć u činjenju tog zla. Tolerancija je ljudskost kada se radi o pravednima koji se natječu u činjenju oprosta i altruizmu. Samo takvima vrijedni treba da uzvrate na isti način, naročito kada njihova potreba bude bila veća i nužda izraženija. (Ako bi na ovo neko primijetio): Ako iz tvoga stava proizilazi da treba oprostiti prijateljima praveći se kao da ih se ne vidi, onda se time izjednačavaju prijatelj i neprijatelj i tuđinac u komunikaciji sa njima, što je očita greška. (Odgovaramo): Uspjeh je od Allaha džellešānuhu! Naš gornji stav podstiče na tolerantnost i altruizam, ali ne prema grabljivcima nego prema iskrenom prijatelju.

Ako želiš saznati valjan postupak u ovome i dokučiti istinu, onda znaj:

Altruist je čovjek koji daje uvijek prednost svome prijatelju nad samim sobom. U slučaju iskršavanja neke potrebe ili neminovnosti oba prijatelja treba da dobro razmisle o tome, pa kada se pokaže čija je potreba odnosno nužda veća, onda sud prijateljstva i ljudskosti nalaže da se drugom da prednost nad sobom. Onaj koji od njih to ne učini, on je grabljivac koji želi da nagomila što više može. Prema takvom ne treba uopće biti tolerantan jer on nije ni drug ni prijatelj. Ako se pokaže da su njihove potrebe izjednačene i nužda podudarna, pravo prijateljstvo nalaže da svaki od njih požuri dati prednost svom prijatelju nad samim sobom. Ako tako postupe, oni su prijatelji. Ako pak samo jedan od njih to učini, a drugi ne učini, pa ako je

taj običaj njegov običaj, onda ovaj drugi nije prijatelj i sa njim ne treba postupati kao prema prijatelju. A ako to on također učini u nekom drugom slučaju, oni su onda opet prijatelji.

Ako želiš učiniti nekome nešto nakon što je to od tebe zatražio dotični, ili želiš otpočeti sa izvršenjem toga, čini samo ono što on želi, a ne što bi ti želio, u protivnom ustegni se od toga. Jer ako tako ne postupiš ti tada činiš zlo, a ne dobro za što zaslužuješ ukor od njega i drugih, a ne zahvalnost. Time protežiraš neprijateljstvo, a ne prijateljstvo.

Ne prenosi svome prijatelju ono što će ga zaboljeti i od čijeg upoznavanja nema koristi. To je manir pokvarenjaka. Nemoj ni kriti od njega ono čije nepoznavanje bi mu štetu donijelo. To je manir onih koji čine zlo.

Ne veseli se pohvali za ono što se ne nalazi u tebe, pa da se time poveća tvoja tuga. Jer to je nedostatak tvoj koji drugima skreće pažnju na sebe, čini da se čuje za njega. A zatim ti time postaješ predmet ismijavanja i poruge. Samo glupaka i maloumnoga to može zadovoljiti.

Nema ničega lošeg u tome ako te se kori zbog nečega što se ne nalazi kod tebe. Naprotiv, neka te to raduje jer je to tvoja vrlina koja se otkriva drugima. Raduj se ako se u tebe nalazi ono što zaslužuje pohvalu, svejedno hvalili te ili ne hvalili. A tuguj ako ima pri tebi nešto što zaslužuje prijekor, svejedno korili te ili ne korili zbog toga.

Ako neko čuje nešto loše o ženi svoga prijatelja, neka ga uopće ne obavještava o tome, pogotovo ako je onaj koji to govori poznat kao kritizer, klevetnik, pričalica i vatreni samobranilac koji želi da bude što više njemu sličnih među ljudima. A toga je zaista dosta. Ukratko, potrebno je da čovjek govori samo istinu. Međutim, ne zna se često da li govornik iznosi istinu ili laž. Posebno je u vjeri to velika stvar.

Pa ako čuje nešto tako, saznajući još uz to od drugih i obaviještenih da za to postoji opravdana osnova i da to ne dolazi samo od jednog čovjeka, ili ako osobno ustanovi pravu istinu toga, ali nije kadar uvjeriti u to svoga prijatelja, onda neka mu to kaže nasamo i to blago, riječima: Žena je dosta, a ti zaštiti svoju kuću bedemom, odgoji porodicu, kloni se toga i toga i ogradi se od toga i toga. Pa ako on primi savjet i bude se ogradio od toga, našao je svoju sreću. Ako pak vidi da se on, unatoč tome, ne ograđuje i ne poklanja tome nikakvu pažnju, prestaće da mu to govori, ne izustivši više ni jednu riječ, dok će i dalje nastaviti prijateljovati sa njim. Jer to što on ne priznaje njegove riječi za istinite nema razloga da ga se ostavi.

Ako pak on sazna pravu istinu i bude kadar uvjeriti svoga prijatelja u najveći dio istine u koju se osobno uvjerio, onda mu je dužnost izvijestiti ga o tome da bi i on imao jasnu predstavu o tome. I tada, ako to izmijeni, dobro je, a ako ne promijeni ništa, onda će ga napustiti jer u druženju sa njim nema više nikakva dobra pa prema tome ni potrebe za njim.

Ulazak nekog muškarca krišom u tuđu kuću dovoljan je dokaz zla i za to nije potreban nikakav drugi dokaz. Isto je i sa ulaskom žene krišom u kuću drugog muškarca. Tražiti u ovom

slučaju svjedočenje dvojice svjedoka više je nego dokaz maloumnosti. Dužnost je takvu ženu izbjegavati i od nje se u svakom slučaju udaljiti.

Po nekim svojim moralnim osobinama ljudi se svrstavaju u devet skupina:

— Skupina koja hvali u prisutnosti, a kudi u odsutnosti. To je osobina licemjera i kritizera, i ova vrsta morala vrlo je raširena među svijetom i dominira.

— Skupina koja kudi u prisutnosti i odsutnosti. Ovo je karakteristika zajedljivih i drskih kritizera.

— Skupina koja hvali u prisutnosti i odsutnosti. Ovo je osobina laskavaca i častoljubivaca.

— Skupina koja kudi u prisutnosti, a hvali u odsutnosti, što je osobina maloumnika i budala.

Samo se kreposni suzdržavaju od hvale i kuđenja u prisutnosti, a izriču pohvalu za dobro u odsutnosti ili se sustežu od kuđenja. Što se tiče onih koji ukazuju na nedostatke, a nisu ni licemjeri ni drski, oni se sustežu od hvaljenja i kuđenja i u prisutnosti i u odsutnosti.

Svaku od nabrojanih skupina imali smo priliku upoznati i iskusiti. Kada savjet pružaš, čini to na osami i blagim riječima. Ne pripisuj drugome korenje onoga kome se obraćaš pa da budeš od onih koji prenose tuđe riječi (nemmam). Ako tvoj savjet bude grub onda će zavoditi i odbijati, umjesto da pridobija. A Allah džellešanuhu kaže: „I recite mu blagu riječ...!“ Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, je rekao: „Ne rastjeruj!“

Ako pak svoj savjet uslovljavaš njegovim prihvatanjem, ti si nasilnik. A može ti savjet biti i pogrešan pa će ispasti da zahtijevaš prihvatanje svoje pogreške, a napuštanje onoga što je ispravno.

Sve ima neku korist. Ja sam se okoristio izuzetno mnogo prepirući se sa neznalicama. Tako se razgorjela moja priroda, rasplamsala moja mašta, zaživjela moja misao i razgranala moja aktivnost, a to je rezultiralo vrlo vrijednim djelima. A da neznalice nisu raspirili ono što je u meni mirovalo i raspalili ono što se u meni skrivalo, ne bi napisao ni ta djela.

Ne uspostavljaj ženidbene veze sa prijateljem niti s njim vrši kupoprodaju. Uvjerili smo se da ova dva vida odnosa dovode do kidanja veze prijateljstva, mada neupućeni tvrde da se na gornji način ta veza samo učvršćuje, što je očita pogreška. Spomenute dvije vrste ugovora nalažu da svaka ugovorna strana teži postići u tome svoj udio, jer su u ovom slučaju vrlo rijetki oni koji daju prednost drugoj strani. A kad god svako teži postići dno što mu pripada, neminovno dolazi do prepirke, koja sa svoje strane uništava svaku ljudskost...

O vrstama ljubavi

Zamoljen sam za mišljenje o ljubavi i njezinim vrstama. Sve ljubavi su jednog roda. Inače, ljubav se sastoji od žudnje za voljenim, preziru njegova odbijanja i želje da ljubljeni uzvrati također ljubavlju.

Ljudi su ocijenili da su ljubavi različite saobrazno različitosti njihovih ciljeva, a ciljevi su različiti saobrazno različitosti želja, njihove jačine i splasnuća. Tako postoji ljubav prema Allahu džellešanuhu i u ime Njega, zatim da bi se ostvarile neke potrebe, pa ljubav prema roditelju, djetetu, bližnjem, prijatelju, vladaru, supruzi, odnosno suprugu i drugoj osobi. Sve ove ljubavi su jednog roda, samo se, kako smo istakli, vrste ljubavi razlikuju primjereno stupnju želje da se one postignu. Zato su i vidovi ljubavi različiti. Vidimo da neko umre od tuge za djetetom, kao što zaljubljeni umire od tuge za voljenom osobom. Također smo čuli kako je neko zaridao strahujući od Allaha džellešanuhu ili iz ljubavi prema Njemu i na kraju umro od toga.

Naći ćeš da je neko ljubomoran na svoga vladara i prijatelja kao što je ljubomoran na svoju ženu i kao što je ljubomorna zaljubljena na ljubljenu osobu.

Najmanja je ljubav prema onome koji se voli nastojanje da se stekne njegova naklonost, ugled i da mu se što više približi. To je vrhunska želja onih koji vole Allaha džellešanuhu. Zatim to prerasta u želju za druženjem, razgovorom i na kraju pomaganjem voljenog. Takve su čovjekove želje prema svom vladaru, prijatelju i bližnjem. A krajnja želja onoga koji voli prema voljenom leži u fizičkom dodiru tjelesnih organa kad god se to želi. Zato vidimo da muž koji pretjerano voli svoju ženu, žudi da sa njom ima odnos na razne načine i na različitim mjestima kako bi sjedinjenje bilo što češće. U ovo spada i tjelesni doticaj i ljubljenje. Dio ovoga može se odnositi na roditelja i dijete, kada prerasta u ljubljenje i grljenje njihovo.

Sve ovo što smo spomenuli zavisi od stupnja želje. A kada želja za nečim mine zbog nekog razloga i duša odmah vuče tamo kuda želja vuče. Tako imamo slučaj da onaj koji priznaje ru'jet (viđenje Allaha džellešanuhu očima na onom svijetu) neizmjereno čezne za tim i neprestano teži tome ne zadovoljavajući se nikada stupnjem koji je postigao. A opet duša onog koji niječe ru'jet nikada ne čezne za njim, odnosno uopće ga ne priželjkuje jer ga želja za tim ne vuče. On se zadovoljava time da stekne Allahovo džellešanuhu zadovoljstvo i boravak u Kući počasti i ništa više, jer ni duša njegova ne žudi ni za čim više.

Iz svega spomenutog je sasvim očigledno da je ljubav jednog roda, ali se njezine vrste razlikuju saobrazno različitosti njihovih ciljeva. Naime, ljudska priroda je jedna; na njoj ostavljaju vidan trag običaji i vjersko uvjerenje. Mi ne tvrdimo da jedino žudnja utiče na nju, ali tvrdimo da je upravo želja uzrok svake brige čak i one koja je u vezi s imetkom i drugim životnim situacijama. Tako nekome umre susjed, daidža, prijatelj, tečić, tetak, sin brata po majci, djed po majci i sin njegove kćerke, pa ako nema želje za njegovom imovinom uopće ga ne

brine što ta imovina odlazi u tuđe ruke, ma koliko da je vrijedna i velika. Ali ako mu umre neko od družine ili posluge makar bio i dalji, a on bude imao želju za njegovom imovinom, jako će se zabrinuti, ožalostiti, naljutiti i zamisliti ako makar i najmanji dio ode drugome. Tako je to u spomenutim životnim situacijama.

Isto tako neko iz donjeg društvenog sloja neće se uopće brinuti kome će pripasti uprava u njegovoj zemlji, niti koga će dotični vladar sebi približiti, ili od sebe udaljiti. Međutim, ako se u njemu za tim želja javi, odmah će se pojaviti zabrinutost, misao i srdžba koja će ga možda na kraju uništiti i upropastiti i na ovom i na onom svijetu. Zato je požuda osnova svakog poniženja i svake brige; ona je ružno i prezreno svojstvo. Nasuprot njoj stoji čestitost koja spada u lijepa svojstva, a sastoji se od smionosti, izdašnosti, pravičnosti i pravilnog razumijevanja... Čestitost se sastoji od spomenutih svojstava kojima nasuprot stoji požuda. Ona se sastoji iz svojstava koja su suprotna nabrojanim svojstvima čestitosti, a njezina svojstva su: kukavičluk, tvrdičluk, nepravda i neznanje. Želja je povećana izražena pohlepa. Da nema želje ne bi nikada niko pao u poniženje drugome. Ebu Bakr ibn Ebi el-Fejjad mi je rekao da je Osman ibn Mehasin napisao na vratima svoje kuće u Eciji (Španija): „Osmane, ne žudi!”

Ko je kušan blizinom onoga koga mrzi poput je onoga koji je kušan daljinom onoga koji voli; među njima nema razlike. Kada za veselje pozove onaj koji voli, njegov poziv je siguran i njegovoj molbi se udovoljava. Budi zadovoljan sa onim koji je kod tebe, biće zadovoljan tobom taj koji je kod tebe.

Sretan u ljubavi je onaj koji je na kušnji sa onim čime je kadar vladati i kada održavanjem te veze ne griješi ni prema Allahu džellešanuhu niti ga ljudi zbog toga kore. Valjanost toga je da se oboje slažu u ljubavi. Ljubav je oslobođenje ako oboje budu daleko od svakog dosađivanja, jer je dosada loše i omrženo svojstvo. A postigli su potpunost u ljubavi ako ih dani ostave na miru sve dok jedno drugom budu od koristi. Međutim, to se samo u Džennetu može postići. Čvrsta garancija ljubavi može biti samo u Džennetu, jer je to Kuća vječnosti. Kada bi se sve to moglo postići još na ovom svijetu, čovjek se ne bi mogao osigurati od nesreća i protračio bi život, a ne bi užitek upotunio.

Kada poraste ljubomora, budi uvjeren da je i ljubav porasla. Ljubomora je lijepo svojstvo koje se sastoji iz smionosti i pravičnosti. Jer samo pravični strogo pazi da drugog svetinju ne povrijedi i da drugi ne povrijedi njegovu svetinju. Čije je svojstvo smionost, njegova je osobina i dostojanstvenost. A iz dostojanstva proizilazi prezir prema nepravdi. Jedan od onih sa kojima sam se dugo družio rekao mi je za sebe da nije uopće ljubomoran bio sve dok nije ljubav okusio. Tek tada je ljubomoran postao. On je inače pokvarene i loše prirode bio, ali je također bio od onih koje su ispravno razumijevanje i velika izdašnost krasili.

Znaj da ljubav pet stupnjeva ima:

— odobravanje, a to je kada onaj koji gleda predstavlja sebi lijepim lik i moral onoga koga gleda. Ovo ulazi u područje uzajamnog prijateljstva;

— dopadanje, a to je da onaj koji gleda teži za onim koga gleda i za njegovom blizinom;

— prijateljstvo, a to je osjećanje pustoši kada dotični odsustvuje; ,

— ljubav, a to je potpuna zaokupljenost voljenom osobom. Ova vrsta ljubavi naziva se u ljubavnoj poeziji išk (strastvena ljubav); i

- ljubavna opijenost, a to je ono stanje kada se zbog ljubavi ne spava, ne jede i ne pije, osim vrlo malo. Ponekad ova ljubav prouzrokuje bolest ili haluciniranje ili odvede čak u smrt. Ovo je gornji stupanj ljubavi, poslije kojeg nema više nijednoga.

Smatrali smo ranije da se ljubav najčešće javlja prema onim ženama koje su pokretljive i žustre, ali smo se uvjerali u suprotno od toga, da se ljubav najčešće rađa prema ženama laganih pokreta, samo ako to nije neka tupoglavost.

Zamoljen sam da nešto kažem o vrstama lijepog izgleda, što, evo, činim sada.

Ugodnost je finoća pohvalnih svojstava, graciznost pokreta, lahkoća gestova i da duša prihvati znakove izgleda makar i ne bilo vanjskih svojstava.

Potpunost je ljepota svakog svojstva i njegova izoštrjenost, a malo je svojstava koja su ponaosob lijepa.

Onaj koji je hladnog izgleda nije ni ljubak, ni lijep, ni divan, ni sladak.

Uzorna ljepota je elegancija vanjskih organa koji su uz to i lijepi.

To je također spretnost i okretnost.

U jeziku nema odgovarajućeg izraza za lijepo. Ipak, lijepo je ono što se kao takvo dušom osjeti, u čemu su saglasni svi koji lijepo vide. To je plašt navučen na lice i sjaj koji srca sebi privlači. Jednoglasno je mišljenje u njegovom odobravanju, makar i ne bilo ovdje lijepih svojstava. Jer svako ko vidi lijepo, divi mu se, odobrava ga i prihvata, makar i ne vidio ništa vrijedno, razmotrivši pojedinačna svojstva njegova. Kao da je lijepo u duši gledanog koje otkriva onaj koji ga gleda. I upravo je ovo najuzvišeniји stupanj ljupkosti, poslije čega ljudske želje postaju različite pa neko voli uzornu ljepotu, a neko opet ljupkost. A nismo vidjeli da iko voli pojedinačnu potpunost.

Ukus je sastaviti nešto sa nečim od ovoga što smo spomenuli.

O onome čime se ljudi međusobno ophode u moralu

Ja sam se uvjerio da se ljudi po svom govoru, koji ih razlikuje od magaraca, pasa i insekata, dijele u tri grupe:

— U prvu grupu spadaju oni koji uopće ne razmišljaju o onome što govore, nego govore sve što im na jezik dođe, ne istražujući da li time potvrđuju istinu ili negiraju neistinu. Većina ljudi je takva.

— U drugu grupu spadaju oni koji govore da bi potvrdili ono što u svojoj duši smatraju istinom, a negirali ono što misle da je neistina, ne istražujući pri tome (pravu) istinu, nego se tvrdoglavo drže onoga na čemu su. I ovih je dosta, ali manje nego prvih.

— U treću grupu spadaju svi oni koji govor stavljaju na njegovo pravo mjesto, a takvi su rijetki kao crveni dragulji.

Golema li je briga onoga koga ljuti istina!

Čuvaj se podržavanja lošeg druga i potpomaganja svojih savremenika u svemu što će ti na onom svijetu donijeti štetu ili ti štetiti na ovom svijetu. Ako tako ne budeš postupio, imaćeš od toga samo kajanje, ali kada ono ne bude moglo više koristiti.

Isto tako, čuvaj se da se suprotstavljaš drugu i proturiječiš svojim savremenicima u onome što ti ne donosi nikakvu korist, ni na ovom ni na onom svijetu. Ako tako ne budeš postupio, imaćeš od toga samo njihovo uznemiravanje, izbjegavanje i neprijateljstvo, a možda će to dovesti i do toga da traže tvoje kažnjavanje i oštećenje, a u svemu tome za tebe neće biti nikakve koristi uopće. Ako, pak, bude bilo nemoguće izbjeći da rasrdiš ljude ili Allaha džellešānuhu, i budeš morao odbaciti ili ljude ili istinu, ti onda rasrdi ljude i napusti ih, a nemoj nipošto da srdiš Stvoritelja i Gospodara svoga niti da odbacuješ istinu!

Nestalnost koja je pokuđena jest da se prelazi iz jednog izgleda koji je neprirodan i besadržajan u drugi, koji mu je sličan, te prelazak iz jednog stanja koje nema nikakva sadržaja u drugo također bez sadržaja, bez ikakva opravdana razloga. Kada neko oblači odjeću koju ima i koja mu je neophodna, izbjegavajući pretjeranost u tome, to je dokaz njegove velike umnosti i mudrosti. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, koji je uzor u svakom dobru i čiji je moral Allah džellešānuhu pohvalio i kome je podario sve savršene vrline, a sačuvao ga od svake manjkavosti, obilazio je bolesnika sa svojim drugovima gologlav i bez turbana i idući bos, i u najudaljenije dijelove Medine. Kada je imao, oblačio je sukno i ogrtač od šarenog vezanog platna, a nikada se nije opterećavao onim što nije imao, niti je ostavljao ono što mu potrebno bijaše. Onim što je imao zadovoljavao se od onoga što nema. Tako je on nekad išao pješice i bos, drugi put nosio je sandale i jahao na lijepoj sivkastoj mazgi. Ponekad je jahao i na konju bez sedla, ali i na devi. Ali, on je jahao i na magarcu, posadivši sebi za leđa nekog od svojih drugova.

Nekada je jeo datule umjesto kruha, a nekad opet bajat kruh, i ništa više. Jeo je i prženu jarčetinu, bostan sa svježim datulama i kolače. Svim tim on snagu prikupljaše, a višak dijeliše i ono što mu ne trebaše, ne uzimaše. Nepotrebni se nikada ne opterećivaše. On se nikada nije srdio radi sebe, ali nikada nije propustio naljutiti se kada se radilo o Allahovom džellešanuhu hatoru.

Postojanost kao ispravnost i postojanost u svađi toliko su međusobno slične da ih može razlikovati samo vrsni znalac morala. A razlika među njima je ta što je prepirka ono što je zasnovano na neistini ili što je neko učinio da bi pomogao ono u što se upetljao, a čija neispravnost mu je poznata ili mu nije poznata ni ispravnost ni neispravnost toga. To je pokuđeno. Nasuprot njemu je pravičnost.

Postojanost koja je valjana potrebna je kada se radi o istini ili onom što čovjek smatra istinom, ako mu se nije otkrila njegova neispravnost. To je pohvalno svojstvo. Njemu nasuprot je nestabilnost. Neki kude oba ova svojstva jer je to, s jedne strane, nepromišljanje onog što se ima i, s druge strane, neistraživanje onog što je potrebno da se ustanovi da li je istina ili neistina.

Umnost je u izvršavanju pokornosti i prihvatanju vrlina, a ostavljanju grijeha i poroka. Allah džellešanuhu je na više mjesta u Svojoj Knjizi upozorio da onaj koji griješi prema Njemu, nije uman. Govoreći o jednom od minulih naroda, Allah džellešanuhu kaže: „Oni govore: 'Da smo slušali ili razum koristili, ne bismo bili stanovnici Džehennema'!“ Potvrđujući to njihovo priznanje, Allah džellešanuhu dalje kaže: „Pa su priznali svoj grijeh. Daleko bili stanovnici Džehennema ognjenog!“ Glupost je grijehe raditi i poroke činiti. Nepravda, ogovaranje i buncanje su znak ludila i uzburkanosti gorčine u tijelu.

Glupost je suprotna razumu i to dvoje smo ranije objasnili. Na sredini između njih je maloumnost, koja se sastoji u tome da se radi i govori ono što ne traži ni vjera ni ovosvjetska dobit, ni pohvalni moral, ali u čemu nema ni grijeha, niti pokornosti ili pomoći nekom od spomenutog dvoga, kao ni vrline ni poroka. Riječ je, dakle, o nepotrebnom brbljanju i beskorisnom djelu. U kojoj mjeri prevlada jedno od njih ili se smanji, utoliko čovjek više zasluhuje naziv malouman.

U jednom slučaju čovjek može pokazati maloumnost, u drugom umnost, a u trećem glupost.

Nasuprot bezumlju stoji razboritost i sposobnost rasuđivanja u znanostima i zanatima. To su prvi mudraci nazivali darom govora. Između ovoga dvoga nema sredine.

Što se tiče stvari vezanih za ovaj svijet i nastojanja da se dopadne ljudima čineći ono što im odgovara, a što poboljšava stanje onoga koji to čini, bilo da je to neistina ili nešto drugo, ili mana ili nešto drugo, zatim dovrtljivost da se imetak unaprijedi, slava proširi i ugled postigne,

na sve moguće načine, ne prežući čak ni od grijeha ni poroka, u svemu nabrojanom nema uopće umnosti. Oni za koje Allah džellešānuhu potvrđuje da nemaju razuma i nas izvještava da oni nemaju razuma upravljaju svojim ovosvjetskim dobrima, unapređuju svoje imetke, dodvoravaju se svojim gospodarima čuvajući njihovu vlast. Ova vrsta morala naziva se lukavost. Nasuprot njoj stoji razumnost i ispravnost. Međutim, ako se nastoji postići ovo što smo nabrojali uz sačuvanost (od grijeha i poroka) i stid, onda se to zove odlučnost, nasuprot koje stoji gubitak.

Dostojanstvo, umjesnost govora i sredina u uređenju življenja te ispravno ophođenje sa ljudima, ove moralne osobine nazivaju se jednim imenom ozbiljnost. Njoj suprotna je maloumnost.

Vjernost se sastoji od pravičnosti, izdašnosti i smionosti. Vjerman smatra nasiljem ne nagraditi onoga koji u njega ima povjerenje i koji mu je učinio neko dobro, pa je on u tome pravičan. On također smatra da na nevjernost ne treba odmah odgovoriti, nego treba biti tolerantan, pa je u tome izdašan. I on se, na kraju, naoružava strpljenjem za ono što će doći kao posljedica vjernosti, pa je u tome hrabar.

Četiri su središnje vrline iz kojih proizilaze sve ostale. To su: pravednost, znanje, smionost i izdašnost.

A četiri su osnovna poroka iz kojih proizilaze svi ostali, koji su suprotnost vrlinama koje smo spomenuli. To su: nepravda, neznanje, kukavičluk i tvrdičluk.

Amanet i poštenje su vrste pravednosti i izdašnosti. Ebu Muhammed ibn Ahmed kaže da je o moralu, između ostalog, ispjevao sljedeće:

Razum je temelj iznad kojeg je moral bedem

Ukras razuma je znanje, u protivnom je (razum) propast

Neznalica je slijep i ne vidi kuda ide

Znanje se upotpunjuje pravednošću, u protivnom ono je ispraznost

Uzda pravde je izdašnost, u protivnom to je nasilje

Temelj izdašnosti je smionost, a kukavičluk je zabluda

Bićeš čedan ako budeš ljubomoran; ljubomoran nije nikada počinio blud

Savršenstvo svega je pobožnost; govoriti istinu je svjetlost

To su temelji dobrote o kojima sam ovo izrekao nakon zakletve

On je, također, rekao o moralu i ovo:

Temelj temelja svih vrlina su: pravednost, ispravno razumijevanje, izdašnost i moć.

Od ovih se sastavljaju sve druge, pa ko njih posjeduje, on upravlja svijetom

On, također, posjeduje stvari čijim razaznavanjem se otklanja nejasnost

U ljudskoj duši postoji vrлина koja se sastoji iz smionosti, a također i strpljivosti. Blagost je vrsta smionosti.

Zadovoljstvo je vrлина koja se sastoji iz izdašnosti i pravednosti. Zlo se rađa iz pohlepe, pohlepa iz zavisti, a zavist se rađa iz želje (strasti), želja iz nepravde, tvrdičluka i neznanja.

Iz pohlepe proizilaze veliki poroci kao što su: poniženje, krađa, otimačina, prostitucija, ubistvo, strastvena zaljubljenost, strah od siromaštva i prošnja od svijeta.

Mi smo razgraničili pohlepu i požudu, jer je pohlepa otkrivanje požude skrivene u duši.

Druževnost je vrлина koja se sastoji od blagosti i strpljivosti. Iskrenost se sastoji od pravičnosti i smionosti.

Nema ničega ružnijeg od laži koja je vrsta nevjerstva, jer je svako nevjerstvo laž. Laž je dakle vrsta, a nevjerstvo podvrsta.

Laž se rađa iz nasilja, kukavičluka i neznanja. Jer kukavičluk donosi poniženje duši. Lažov je prezrena duša i daleko je od pohvalnog ponosa.

Dvojica su vrlo spokojna: jedan od njih zaslužuje svaku pohvalu, dok drugi zaslužuje prezir i osudu. To su onaj koji je odbacio ovaj svijet i onaj koji je odbacio stid.

U zadivljujuće Allahovo džellešanuhu uređenje ovog svijeta spada i to što je svaku stvar koja je na njemu neophodna učinio lahko dostupnom. Razmisli, u vezi s tim, o vodi i onome što je iznad nje. A svaka stvar na ovom svijetu koja nije neophodna vrlo teško je dokučiva. Razmisli u vezi s tim o crvenom dragulju i onome što mu je podređeno. Ljudi su, po onome što kušaju, poput putnika u pustinji: kad god prevali jedan njezin dio, pred njim se otvore nova prostranstva. Jer samo što čovjek razriješi jedan uzrok, pojave se drugi uzroci. Istinu je kazao ko je rekao: Razumni na ovom svijetu je umoran! A istinu je također kazao ko je rekao: On je na ovom svijetu spokojan. Naime, njega zamara to što se neistina stalno širi i osvaja nove prostore, kao i njegova nemoć da objelodani istinu. A miran je i spokojan od svega onoga što zaokuplja ostali svijet, a što je nepotrebno za življenje na ovom svijetu.

Neće ti, znaj sigurno, biti zahvalan čovjek kome si pomogao, nego će ti biti zlorad. U najmanju ruku, a to je suština ovoga, neće ga zanimati tvoj loš završetak i nesretan kraj.

Dužnost je povoditi se za Vjerovjesnikom, sallallahu alejhi ve selleme, u poučavanju neznanih, griješnih i poročnih. Jer onaj koji poučava sa grubošću i smrknuta lica, griješi i

odstupa od Vjerovjesnikova, sallallahu alejhi ve selleme, načina i u najviše slučajeva postaje podstrekač onome kome savjet upućuje da ustraje u onome u čemu je, izazivač prepirke i svađe, pa će u svojoj pouci činiti zlo umjesto dobra. Ko poučava (savjetuje) sa radošću, osmjehom i blagošću kao da samo iznosi mišljenje i izvještava o nekome drugome, a ne o onome kome se obraća, bolje će i djelotvornije uspjeti u tome. Ako onaj kome se obraća to ne prihvata, onda neka savjetuje ružeći ga nasamo. Ako ni to ne bude prihvatilo, onda u prisustvu onoga koga se uvjetovani stidi. To je način Allahova džellešanuhu odgajanja kada je naredio da se govori blaga riječ. A Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, ne upućivao savjet izravno, nego govoraše: „Šta misle ljudi koji čine to i to!“ On je pohvalio blagost, naredio olakšavanje, a zabranio rastjerivanje. Savjetovao je, ali se čuvao da to ne pređe u dosadu. Allah džellešanuhu je rekao: „... a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine“.

Grubost i oštrina potrebni su jedino kada se radi o Allahovim, džellešanuhu granicama. Ne smije tada biti blag onaj koji je kadar izvršiti kaznu.

Prilikom savjeta također je vrlo djelotvorno pohvaliti, u prisustvu onoga koji čini zlo, onoga koji čini dobro. To podstiče na činjenje dobra. I za pohvalu ja vidim samo ovu vrijednost, a nikakvu drugu, to jest da se povede za tim onaj koji pohvalu čuje. Stoga, smatramo potrebnim bilježiti i vrline i poroke, kako bi onaj koji to čuje mogao pobjeći od zabilježenog zla koje je drugi učinio, a poželjeti učiniti dobro koje je do njega doprlo, a koje je učinio neko prije njega, i da se time pouči.

Duboko sam razmišljao o svemu što nebo pokriva i dugo o svemu tome mislio, pa sam zaključio da svako živo biće ili stvar ima u prirodi svojoj da, ako je moćno, iskorjenjuje kakvoću drugog bića ili stvari, namećući mu svoje osobine. Tako, dobar nastoji da svi ljudi budu dobri, a poročan želi da svi ljudi budu poročni. Također vidiš da svako ko nešto spominje, u želji da na to podstakne, govori: — I ja činim to.

Svako ko slijedi neki pravac želi da mu svi ljudi to odobravaju. Vidiš to i u elementima: kada jedan ojača u odnosu na drugi, pretvori ga u svoju vrstu, kao što je npr. slučaj sa rastom drveta i hranjenju biljaka i stabala vodom i vlagom iz zemlje, da bi to transformisali u svoju vrstu. Neka je uzvišen Onaj koji je to tako ustrojio i mudro uredio! Nema drugog božanstva osim Njega!

U zadivljujuće vidove Allahove džellešanuhu moći spada i to što u mnoštvu stvorenja ne vidimo da je bilo koje od njih slično drugome toliko da se briše svaka razlika između njih. Pitao sam jednog starinu koji je prevalio osamdesetu godinu života da li je u tome što je došlo i prošlo zapazio da su neki likovi bili potpuno slični ovim današnjima, pa mi je odgovorio da nije, i da svaki lik ima nešto po čemu je različit od drugoga. Tako je sa svim stvarima na svijetu. To najbolje zna onaj koji je dobro upoznao oruđa i sva složena tjelesa, koja je dugo promatrao. Jedino on može valjano uočiti razliku među njima i pomoću razlika ih prepoznavati. To se

razaznaje dušom, a riječ nije kadra izraziti to. Pa neka je uzvišen Moćni i Mudri čije su moći beskonačne!

O liječenju bolesti moralnih poroka

Ko je iskušavan samoljubljem, neka razmisli o svojim porocima. Ako je opsjednut svojim vrlinama, neka istraži ima li poroka. Pa ako ne otkrije pri sebi ni jedan nedostatak, tako da pomisli da je on bez mane, neka zna da je njegova nesreća beskrajna i da je on najnepotpuniji čovjek, sa najvećim manama i najslabijom razboritošću. Prvo od toga je da je čovjek slabog razuma neznalica. A ne postoji gora mana od ove dvije, jer razuman je onaj koji uočava vlastite slabosti, pa ih nastoji pobijediti i obuzdati. A glup je onaj od koga vlastite mane ostanu skrivene, bilo zbog nedovoljnog znanja, nedovoljne razboritosti i maloumnosti, bilo iz uvjerenja njegova da su mu mane u stvari vrline, a to je najveća ovosvjetska mana. Ima dosta onih koji se ponose prostitucijom, krađom i nasiljem i opčinjeni su svojim vršenjem ovih poroka i smjelošću u izvršavanju ovih sramotnih činova. Treba znati da posigurno, ne postoji čovjek bez mane, osim vjerovjesnika, sallallahu alejhim ve selleme. Pa onaj kome njegove mane ostanu skrivene, taj je nisko pao. U maloumnosti, slabosti, niskosti, poniženju, nerazboritosti, nerazumnosti i neznanju on je postao takav da iza njega u niskostima nema više nikoga i on je u tome na najnižem stupnju. Zato neka se usredsredi na svoju dušu, istražujući vlastite mane i potpuno zaokupi time, umjesto da se time ponosi i istražuje tuđe mane, koje mu ne donose štetu ni na ovom ni na onom svijetu.

Ja ne vidim da je vrlina slušati o tuđima manama osim ako se iz toga želi uzeti pouka, pa da onaj koji to čuje izbjegava te mane i nastoji ih otkloniti od sebe, uz Allahovu džellešanuhu pomoć i snagu. Iznositi tuđe mane je velika mana i zapravo nedopustivo. Dužnost je to izbjegavati osim u svrhu pouke onome koji bi se mogao uprljati tim manama, drugujući sa pokvarenima, ili pak u svrhu prijekora onome koji je njima zadivljen, i to, opet, samo izravno njemu u lice, a nikako iza leđa. Potrebno je reći mu: Vрати se svojoj duši! Ako budeš svjestan svojih mana, iscijelio si vlastitu opčaranost njima. Nemoj se uspoređivati sa onim koji ima više mana od tebe pa da se neozbiljno odnosiš prema porocima i oponašaš one koji zlo čine. Jer i oponašanje u dobru je ružno, a kamoli oponašanje u zlu. Umjesto toga, uspoređuj se sa onim koji je bolji od tebe, pa će tako nestati tvoje samoumišljenosti i ozdravićeš od te opake bolesti koja je radala kod tebe omalovažavanje drugih ljudi, među kojima, nesumnjivo, ima i onih koji su bolji od tebe. Jer ako ti njih budeš potcjenjivao bespravno, oni će tebe s pravom prezirati. Allah džellešanunu kaže: „Zlo se može istom mjerom uzvratiti...” Osim toga, to kod tebe rađa preziranje, u stvari, samog sebe, uz Allahovu džellešanunu srdžbu i poništenje svih vrlina koje imaš.

Ako te zadivljuje tvoj razum, razmisli o razrješenju lošeg mišljenja koje ti pamet zamućuje i o zavaravanju pustim željama, pa ćeš tada saznati zašto je tvoj razum okrnjen.

Ako si opčaran svojim mislima, razmisli o svojim pogreškama, dobro ih nauči i nikada ne zaboravljaj, kao i o svakom onom stavu koji si smatrao ispravnim pa se on zatim pokazao

suprotnim od tvoje procjene, i drugi je bio u pravu, a nisi ti. Ako tako budeš postupio, najmanje što može biti jest da tvoje pogrešno mišljenje bude izjednačeno sa ispravnim i tako ne bude ni za tebe ni protiv tebe. Ipak, najčešće je da je tvoje pogrešno mišljenje preovladavajuće u odnosu na ispravno. To je stanje svih ljudi, izuzimajući vjerovjesnike.

Ako si opsjednut svojom dobrotom, razmisli o svojim grijesima, nepotpunostima, pogreškama i njihovim vrstama. U tome ćeš, tako mi Allaha džellešanuhu, naći da ovo drugo nadvladava tvoje dobro, poništava tvoja dobra djela. Dobro se tada zamisli nad tim i umjesto da se diviš, budi svjestan svojih nedostataka. Ako si opčaran svojim znanjem, pa znaj da ti u tome nemaš nikakva udjela, već da je to Allahov džellešanuhu dar kojim te je darovao tvoj Gospodar. Zato se ne odnosi prema njemu na način kojim ćeš naljutiti Allaha džellešanuhu, jer bi On tada mogao dati pa da to što si naučio zaboraviš, mogao bi te staviti u kušnju čija će posljedica biti da zaboraviš sve što si ranije bio upamtio i naučio. Abdulmelik ibn Tarif, koji je bio jedan od učenih, pronicljivih, umjerenih i dobrih znalaca vještine istraživanja, pričao mi je da je on ranije izvanredno pamtio sve. Dovoljno je bilo samo da nešto čuje, pa da to odmah zapamti. Međutim, jedanput kada je putovao u lađi pretrpio je veliki strah, čija je posljedica bila da je zaboravio većinu toga što je znao. Kao posljedica straha došlo je do poremećaja u sposobnosti pamćenja koje mu se još nije bilo povratilo. A i ja sam bio obolio i kada sam ozdravio, zaboravio sam sve što sam bio ranije naučio, osim nešto malo što je bilo bezvrijedno. Tek, poslije nekoliko godina nadoknadio sam to što sam zbog bolesti bio izgubio.

Mnogi tragaoci za znanjem i naukom trude se mnogo: čitajući, učeći i istražujući, ali ne postižu željene rezultate. Zato, neka učeni znaju, kada bi se samo trudom postizalo znanje i ničim više, bilo bi dosta onih koji su u znanju iznad njih. Duboka je istina da je znanje dar Allahov džellešanuhu. Otkuda onda nekome pravo na samodivljenje zbog toga. Umjesto toga, potrebno je više poniznosti, skromnosti i zahvalnosti uzvišenom Allahu džellešanuhu, uz dovu da još poveća Svoje blagodati, a otkloni ono što ima kao posljedicu njihovo uskraćivanje. I razmisli, također, o svim tim znanjima koja su od tebe još skrivena i o kojima ti ne znaš ništa, zatim o njegovim vrstama koje su tebi poznate. Ono znanje kojim si ti zadivljen je najviše što ti znaš, pa umjesto tvoga samodivljenja bolje ti je da uočiš svoje nedostatke i nepotpunosti. I razmisli o onima koji su znaniji od tebe, pa ćeš se uvjeriti da je dosta takvih. Tada ćeš u vlastitim očima biti mnogo ponizniji nego što si sada. A zamisli se i nad svojoj iznevjeri znanja, jer ne postupaš po onome što si naučio, tako da je znanje sada postalo argument protiv tebe. Bolje bi bilo tada za tebe da nisi učen. Znaj da je nezalica u ovom slučaju razumniji od tebe, u boljem je stanju i ima više opravdanja nego ti. Stoga, nema uopće mjesta tvom samodivljenju. Osim toga, možda je znanje čijim se savlađivanjem ti toliko ponosiš iz područja potonjih znanosti u kojima nema baš neke velike vrline, kao što je poezija i slično. Zato, pogledaj onoga čije je znanje uzvišenije od tvoga znanja u stupnjevima ovog i onog svijeta, pa ćeš biti znatno ponizniji sam pred sobom.

Ako si zadivljen svojom hrabrošću, razmisli dobro o onome koji je hrabriji od tebe. Zatim, razmisli u šta si potrošio hrabrost koju ti je darovao Allah džellešānuhu. Pa ako si je utrošio u griješenje, ti si lud, jer si svoju dušu utrošio u ono što nije njezina cijena. A ako si je, pak, utrošio u pokornost Allahu džellešānuhu, onda si tu pokornost kao dobro djelo uništio svojom samozaljubljenošću u sebe. A razmisli, također, i o nestanku hrabrosti, što će doći sa starošću. Jer ako poživliš, postaćeš jedan od onih koji su na teretu drugima i slabašan kao dijete. Ipak, ja sam se uvjerio da su hrabri najmanje zaljubljeni u sebe, u svoju hrabrost, što je, smatram ja, dokaz čistote njihovih duša, njezine visine i veličine. Ako si zadivljen u svoj ugled na ovom svijetu, razmisli o svojim protivnicima, takmacima i partnerima, jer možda su oni jadnici i slabići koji su pali nisko, pa si ti zato došao na taj stupanj. Znaj da su oni slični tebi po tome u čemu si ti sada, a možda i među njima ima onih koji se stide poistovjetiti se sa njima zbog njihove velike niskosti i prezrenosti njihovih duša, ponašanja i porijekla. Razmisli dobro o onome što je rekao Ibn es—Semmak Rešidu (halifi) kada je u njegovom prisustvu zatražio čašu vode da bi utolio žeđ. On mu je tada rekao:

— Vladaru vjernih, kada bi ti bila uskraćena ta čaša vode, koliko bi dao za nju?

— Svu svoju imovinu i vlast — odgovori halifa.

— A ikada bi ti bilo uskraćeno da ta voda izađe iz tebe, koliko bi dao da se od toga iskupiš?

— Svu svoju imovinu i vlast — ponovo će halifa.

— O vladaru vjernih, zar se raduješ svom imetku koji ne vrijedi ni jednog gutljaja vode i mokrenja?!

Istinu je rekao Ibn es—Semmak, Allah mu se smilovao!

Ako si, kojim slučajem, vladar svih muslimana, znaj da je vladar Sudana, koji je uz to još i crn, go i neznalica, vladar prostranije države od tvoje. Ako ti kažeš: — Ja sam ovo s pravom dobio, — kunem se životom da nisi dobio to s pravom, ako si time samozaljubljen i nepravedan, pa stidi se svoga stanja jer je nisko i nije stanje koje zaslužuje divljenje.

A ako se ponosiš svojim imetkom, to je najgori stupanj samodivljenja. Pogledaj svakog jadnika i bijednika koji je bio bogatiji od tebe! Stoga, ne veseli se stanju u kome te nadmašuje onaj koga sam gore spomenuo! I znaj da je samodivljenje zbog imetka velika glupost, jer imetak je kamenje koje ne koristi osim ako ga izvadiš iz svoga imetka i podijeliš namjenski. Osim toga, imetak odlazi i dolazi. Možda će otići od tebe i ti ćeš ga vidjeti u drugoga, možda čak i u svoga protivnika. Zato, diviti se tome je znak maloumnosti, a pouzdati se u nj je obmana i slabost.

Ako si zadivljen svojom ljepotom, onda razmisli o onom što ti ona može prouzrokovati, a što se stidimo ovdje spomenuti, a i ti ćeš se stidjeti kada ode od tebe s dolaskom starosti. U

ovome što smo spomenuli je dovoljnost. Ako si zadivljen pohvalom prijatelja, razmisli o prijekoru svojih protivnika, pa će nestati te samozaljubljenosti. A ako ne budeš imao neprijatelja, onda u tebi i nema nikakva dobra. Jer, na najnižem stupnju je onaj koji nema neprijatelja. To je zapravo stupanj onoga kome Allah džellešānuhu nije darovao nikakvu blagodat na kojoj bi mu se zavidjelo. Neka nas Allah džellešānuhu od toga sačuva! Ako potcjenjuješ svoje mane, razmisli kako bi bilo da se pokažu svijetu i ljudi ih upoznaju. Sigurno, ako budeš imao imalo razboritosti postidićeš će i sagledati svoju manu.

Ako si upoznat s načinom formiranja karaktera i nastajanjem moralnih osobina iz miješanja njihovih elemenata u ljudskoj duši, uvjериćeš se da ti nemaš ama baš nikakva udjela u svojim vrlinama i da su one Allahov džellešānuhu dar koji, da ga je podario nekom drugom, bio bi isti kao ti, i da bi ti, da si prepušten sam sebi, ostao slab i nemoćan i na kraju bi propao. Zato, umjesto da budeš zadivljen svojim vrlinama, budi zahvalan Onom koji ti ih je darovao i strahuj da ne ostaneš bez njih. Jer moralno ponašanje se mijenja nastupom bolesti, siromaštva, straha, uzurpiranja i starosti.

Budi milostiv prema onom kome je uskraćeno to što je tebi darovano i ne izlazi se griješnju prema Darovatelju pa da propadne blagodati koje ti je darovao. A one će biti uzete od tebe ako budeš tvrdio da ti u tome što ti je Allah džellešānuhu poklonio iz Svoje dobrote i milosti imaš udjela ili čak da imaš pravo na to, te da si potpuno neovisan od Njegova čuvanja. Ako budeš bio takav, propašćeš prije ili poslije.

Mene je bila zadesila opaka bolest koja mi je prouzrokovala veliku naduvenost slezene, što je bilo uzrok moga neraspoloženja, osjećanja tjeskobe, nestrpljenja i naglosti. Zato sam korio svoju dušu i osudio svoje ponašanje u takvom stanju. Čudio sam se promjeni svoga karaktera uvjerivši se istovremeno da je slezena mjesto nastajanja radosti i da, ako se u njoj nešto poremeti, to neminovno uzrokuje tugu i neraspoloženje.

Ako si pak zadivljen svojim porijeklom, pa to je najgore od svega što smo ovdje spomenuli, jer onaj koji je zadivljen porijeklom nema nikakva dobra od toga ni na ovom ni na onom svijetu. Pogledaj hoće li ta zadivljenost odbiti glad, prikriti manu ili ti pribaviti korist na onom svijetu! Pogledaj, zatim, ko je sve udružen sa tobom u tom porijeklu, kao i ko je po njemu iznad tebe, kao što su bili vjerovjesnici, alejhimu selam, zatim ostali dobri ljudi, kao što su bili ashabi i učenjaci, pa dobri među stranim vladarima — carevima i kraljevima —, te jemenski i drugi islamski vladari! Razmisli dobro o njihovim zemnim ostacima i tragovima! Oni koji navode primjere koje ti navodiš u vezi s tim vidjećeš da su najčešće prezreni poput pasa i sa dosta ružnih svojstava. Zato, ne raduj se stupnju po kome su ti oni ravni ili su čak iznad tebe u tome! Osim toga, možda su preci kojima se ti tako silno ponosiš bili grešnici, pijanice, nastrani, pjevači i glupaci kojima su prilike išle na ruku pa su činili nasilja i druge ružne poslove radili, tako da njihovu sramotu i danas vrijeme pronosi. Njihov grijeh je bio velik zato će biti veliko i

njihovo kajanje na Dan konačnog obračuna. Kada je tako, onda znaj da ono čime si ti zadivljen spada u sramotu, poniženje, sram i ljagu, a nikako u razlog divljenja.

Ako si zadivljen porijeklom svojih odličnjaka vrlo si daleko od te vrline sve dok i sam ne budeš bio dobar. Malo ćeš ti imati koristi od njih i na ovom i na onom svijetu ako ne budeš bio dobar kao oni. Svi su ljudi Ademova, alejhi-s-selam, djeca, a njega je Allah džellešānuhu stvorio i bio nastanio u Džennetu naredivši melekima da mu se poklone (sedždu učine). Ali slaba im je fajda od toga sve dok među njima ima onih koji čine poroke, grijehe i niječu Stvoritelja i Gospodara svoga.

Kada razumni shvati da ga sama vrlina njegovih predaka ne približava Allahu džellešānuhu niti mu pribavlja ugled koji on nije stekao svojom dobrotom ili srećom, a ni imetkom, onda je potpuno jasno da je besmislena zadivljenost onim što ničemu ne koristi. Nije li onaj koji je time zadivljen poput onog koji se ponosi imetkom svoga susjeda, tuđim ugledom, ili konjem koji je pobijedio u trci, a na čijoj je glavi bio tuđi ular, odnosno poput onoga za koga obični svijet poslovično kaže: On je blesavko koji se ponosi pameću svoga oca.

Ako te zadivljenost u samog sebe odvede u hvalisavost onda je tvoja niskost veća jer tvoj um nije kadar pravilno ocijeniti ono čemu se diviš. To je kad se radi o hvalisavošću onim što je istina, a šta tek kazati za hvalisavost neistinom!

Sin Nuhov, otac Ibrahimov i Ebu Leheb, amidža Poslanikov bili su među najbližima ovim najodabranijim Allahovim džellešānuhu stvorenjima u čijem je slijeđenju najveća čast. Međutim, to im nije bilo ni od kakve koristi.

Među onima koji su rođeni iz nezakonita braka bilo je i takvih koji su u upravljanju ovim svijetom bili postigli sam vrhunac, kao što su Zijad (ibn Ebihi) i Ebu Muslim, kao i oni koji su u dobroti postigli krajnje što se postići može pa se ne ustručavamo spomenutih ih ovdje, a ljubav prema njima i ugledanje na njihova pohvalna svojstva približava Allahu džellešānuhu.

Ako se ponosiš snagom svoga tijela, shvati da su mazga, magarac i vo snažniji od tebe i sposobniji za nošenje tereta.

Ako se ponosiš svojom brzinom, znaj da su pas i zec u tome iznad tebe.

A čudo svih čuda je da se razumno biće ponosi nečim u čemu ga nadmašuje nerazumno biće.

Potrebno je da onaj koji se sam sebi divi, ili sebe smatra višim od ostalog svijeta, razmisli o svojoj strpljivosti kada ga snađe neka velika briga, ili nezgoda, ili bol, ili bolest, ili nesreća, pa ako se uvjeri da je njegovo strpljenje malo, neka zna da su svi drugi koji su strpljivi na takvoj kušnji, kao gubavci i drugi, bolji od njega, uzimajući dakako u obzir njihovo zaostajanje u razboritosti. Ako se pak mogne strpiti na tom iskušenju, neka zna, kako smo već

ranije kazali, da nije došao ni sa čim novim, naprotiv dolazi, u odnosu na sve ranije njemu slične, kasnije ili u krajnjem slučaju s njima istovremeno, a nikako drugačije. Zatim neka pogleda svoje ponašanje, pravičnost i nepravednost prema blagodatima, imetku, posluži, pristašama, zdravlju i ugledu koji uživa, pa ako vidi da na tim blagodatima ne iskazuje dužnu zahvalnost Allahu džellešanuhu, koji mu ih je podario, odnosno da je nepravedan u tome, neka zna da su pravedni, zahvalni i moralni, kojima je dato više nego njemu, bolji od njega. A ako se uvjeri da mu je duša pravična, pa pravedni je daleko od svakog samodivljenja, jer zna cijeliti stvari i ocjenjivati moralnost, pridržavajući se u tome uvijek sredine koja je središnjost između dvije pokuđene krajnosti. A umišljeni nije pravedan i zabasao je u pokuđenu pretjeranost.

Nasilje i loše upravljanje nad onima nad kojima ti je Allah džellešanuhu dao vlast, ili su ti na bilo koji drugi način potčinjeni, kao što su robovi i podanici, dokaz su niskosti tvoje duše i nezdrave ambicije kao i maloumnosti tvoje, jer razumni čija je duša uzvišena, a namjere plemenite pobjeđuje sebi ravne po snazi i slične po čvrstini. Jer uzdizati se iznad onih koji se ne mogu ravnopravno nositi dokaz je niskosti karaktera, duše i ponašanja, odnosno znak nemoći i poniženja. Ko to čini na stupnju je onoga koji se ponosi uništavanjem pacova, ubijanjem buha i odstranjivanjem krpelja, što je vrhunac niskosti i srozavanja.

Znaj da je odgajanje duše teže od kroćenja lava. Jer ako lava zatvoriš u odaje koje koriste upravitelji sačuvaćeš se od njegova zla. A duša i kada je uhapšena nije se sigurno od zla njezina.

Iz samodivljenja proističu nepravda, nasilje, oholost, pretjerani ponos i uznošenje nad drugima. Svi ovi nazivi imaju bliska značenja pa je većini ljudi vrlo teško napraviti razliku među njima. Tako je neko zadivljen svojom vrlinom koja je vidljiva, neko opet znanjem svojim pa je smrknut i ovisan od drugih. Neko je zadivljen svojim radom pa se zato uzdiže i uznosi, neko opet mišljenjem svojim pa drugome nepravdu čini. Neko je zadivljen svojom dušom pa nasilje čini, neko opet svojim ugledom i položajem pa se uzoholi i oholo prema drugima drži. Najmanje je umišljen onaj koji se usteže od smijeha, elegantnih pokreta i govora osim na mjestima gdje to iziskuju ovosvjetski poslovi, pa je njegova mana manja od mana drugih. Ali kada bi to činio u cilju da se posveti samo izvršavanju dužnosti i napuštanju svih drugih beskorisnosti bila bi to vrlina za koju bi ga trebalo pohvaliti. Ali on to čini iz omalovažavanja ljudi i divljenja sebi pa ga zato treba osuditi. Jer djela se prema namjerama vrednuju i svakom pripada prema namjeri koju je imao...

Umišljenost može biti i bez smisla i razloga sa stanovišta dotičnoga pa je kao takva najčudnovatija od svih drugih koje smo ovdje nabrojali. To naš obični svijet naziva temetrukom, što je najčešće osobina žena i onih koji su im po pameti slični. Riječ je o samodivljenju koje uopće nema povoda jer dotični nema nijedna lijepa svojstva, ni znanja, ni hrabrosti, ni zavidnog položaja, ni plemenita porijekla, ni imetka, i svjestan je da je bez ičega toga. U procjeni ovih stvari ne griješi ni onaj koji je kadar kamen baciti, nego griješi samo onaj čiji je udio u ovim

vrlinama mali. Tako će slabouman možda sebi uobraziti da u umnosti vrhuni. Isto tako, ko ima mali udio u znanju može sebi umisliti da je učenjak savršeni. Također onaj čije je porijeklo potpuno nerasvijetljeno, a čiji preci nisu bili sačuvani od nasilja, vidjećeš da se ponosi toliko da, kad bi bio sin „faraona koji je imao šatore“, to nimalo ne bi povećalo njegovu umišljenost, ili kad bi imao malo viteštva umislio bi sebi da je kadar Aliju pobijediti, Zubejra zarobiti ili Halida ubiti. Ili kad bi imao imalo udjela u ugledu ne bi uopće htio Aleksandra (Makedonskog) pogledati. Ili da je moćan svojom rukom zaraditi ono što je iznad moći njegove, kad bi i Sunce dohvatio ne bi ga to nimalo promijenilo.

Umišljenost rijetko dolazi od ovakvih, mada je i to u čemu su oni jedna vrsta umišljenosti, a dolazi često od onih koji nemaju uopće ni znanja, ni plemenita porijekla, ni imetka, ni časti, ni izdašnosti, onih koji su u jamstvu drugih i koji čine nepravdu svima koji imaju imalo udjela u nabrojanim blagodatima, a sami su svjesni da su bez njih. Unatoč tome, nepravedni su i čine nasilje.

Ja sam se uljudno i blago raspitivao kod jednog od takvih o razlogu njegova uznošenja nad drugima i omalovažavanja ljudi pa mi je jednostavno rekao: „Ja sam slobodan i ničiji rob nisam“. Na to sam mu odgovorio: „Većina onih koje vidiš su kao i ti slobodni, osim robova. Oni imaju duže ruke od tvojih i njihova stvar se proteže i na tebe i na mnoge druge slobodne ljude“. On mi na to ništa ne reče. Ja sam se vratio ispitivanju stanja i prilika njemu sličnih i utrošio sam na to mnoge godine, ali nisam mogao naći razlog ni motiv koji bi ih podsticao na tu bezrazložnu umišljenost. Ispitivao sam njihova stanja i namjere duša njihovih kroz govor njihov sve dok se nisam uvjerio da oni misle da posjeduju razumnost, razboritost i originalnost mišljenja i da bi, da im je sreća naklonjena, sve to proširili i uz to bi i velike teritorije pod svojom vlašću imali. I njihova vrijednost nad ostalim ljudima bi se tada jasno očitovala. Kad bi imali imetak oni bi ga, tvrde oni, pravilno trošili. Otuda proističe njihova oholost i umišljenost.

Ovo je mjesto gdje bi se moglo interesantno i umjesno takvima suprotstaviti i reći da su samo umnost i razboritost vrline za koje, neko, kada ih i ne posjeduje, čvrsto vjeruje da su baš kod njega savršenstvo svoje postigle. Tako luđak i pijanica ismijavaju umnog i trijeznog, neznalica mudrog i učenog, mala djeca ljude odrasle, glupi ponižavaju mudre, glupače među ženama omalovažavaju velike umne ljude i njihovo mišljenje. Ukratko, što je nečija umnost manja to više umišlja da je potpuna uma i savršene razboritosti. Ovo nije slučaj s ostalim vrlinama, jer onaj koji ne posjeduje nijednu od njih svjestan je da je bez njih. Griješi samo onaj u svom sudu ko ima malo udjela u njima. Ako je još i razboritost njegova mala umisliće da je u tome postigao visok stupanj.

Lijek za ovo što smo spomenuli su siromaštvo i nepopularnost. Nema efikasnijeg lijeka za to. Ako se pak ne budu time liječili njihova opasnost i šteta po ljude biće ogromna. Oni će iznalaziti mane drugima, vrijeđati njihovu čast i ismijavati sve ljude, odbacivaće istinu i baviće

se beskorisnostima. Možda da pribjegu vrijeđanju i prepiranju, a možda čak i šamaranju i udaranju kada vide najmanji povod za to.

Neko može skrivati svoju umišljenost pa čim malo zaima ili ugleda malo stekne pokaže umišljenost jer je njegov um ne može prikriti ili prigušiti. Najsmješnije što sam zapazio kod slabića jest da ih savlada ljubav prema malom djetetu ili supruzi pa je počnu opisivati na raznim javnim skupovima govoreći kako je pametna pa čak i ovako: „Ona je pametnija od mene i ja sam sretan kad mi savjet pruži“. Slabići vrlo često pretjerano hvale svoje supruge pred drugima da su lijepe, dobre i vitalne kao da su prosci pa ih slušaocima žele što više omiliti. To čine oni koji su maloumni i bez ponosa svoga.

Razumni nikada ne napušta ono što mu razboritost njegova nalaže. Originalno u zavisti su riječi zavidnika koji kada čuje nekoga ko je daleko otišao u znanju da nešto kaže prokomentariše: „To je besmislica koju niko do sada nije ni pokazao ni izrekao.“ A ako čuje nekoga kako objašnjava ono što je prije njega neko rekao, kaže: „To je besmislica koja je još davno rečena.“ To je loša skupina onih koji su zaposjeli put koji vodi znanju i odvrćaju ljude od njega kako bi se umnožio broj onih koji su slične neznalice kao i oni.

Mudrome neće moći koristiti njegova mudrost kod onoga koji je pokvarene prirode, štaviše ovaj drugi će ga smatrati pokvarenim kao što je i on.

Osvjedočio sam se u ljude loše prirode koji su sebi predstavljali to da su svi ljudi poput njih pokvareni jer uopće ne vjeruju da može iko biti sačuvan mana u kojima su oni. To je najgori oblik pokvarenosti prirode i udaljavanja od vrline i dobra. Onaj čije je ovo svojstvo nema nikakva dobra koje bi se moglo očekivati od njega. A uspjeh jedino od Allaha džellešānuhu dolazi.

Pravednost je tvrđava u kojoj traži utočište svaki onaj koji se boji. Jer i silnik i onaj koji to nije, kada vidi da mu neko sprema zlo, priziva pravdu i osuđuje nasilje koreći ga. A nema nikoga koji pravdu kori. Onaj koji je po svojoj prirodi pravičan boravi u toj najutvrđenijoj tvrđavi.

Zahvaljivati blagodarnom je obligatna dužnost, a to se čini tako da mu uzvraćaš na isti način na koji ti je učinio dobro ili još bolje, da se brineš kako ćeš ga najbolje zaštititi, da mu budeš vjeran dok je živ i kada umre, zatim njegovoj pratnji i porodici, da ga iskreno voliš i pružiš mu savjet, da širiš njegove vrline, a prikrivaš mane sve dok si živ i da to oporučiš onima koji će doći poslije tebe i onima koji te vole.

Ne spada u tu zahvalnost pomagati ga u griješenju i ostavljati ga bez savjeta u onom što će ga upropastiti u njegovoj vjeri i njegovom životu na ovom svijetu. Jer ko pomaže onoga koji mu je učinio dobro u nečemu što je neistina, on ga time vara i nijeće njegov blagodar. Treba znati također da su Allahovo džellešānuhu dobročinstvo i blagodati uvijek najveći, najstariji i

najbolji ako se usporede sa bilo kojom blagodatí nekog drugog. Zar ima većih darova od ovih kojima nas je Uzvišeni darovao kada nam je dao oči kojima gledamo, uši kojima slušamo i druga odabrana čula, kada nam je podario govor i razboritost zahvaljujući kojima smo kadri da nam se On obraća i da nam potčini sve na nebesima i na Zemlji, kao što su nebeska tijela i elementi, a zatim nas odlikovao iznad ostalih stvorenja Svojih, osim odabranih meleka među stanovnicima nebesa?! Pa može li se ičija blagodat usporediti sa ovim Njegovim?!

Zato onaj koji zahvalnost dobročinitelju svom iskazuje na način da ga pomaže u neistini i drugujući sa njim u onom što nije dozvoljeno, nije će u stvari blagodat Najvećeg koji blagodat daje i dobročinstvo Najvećeg koji dobročinstvo čini. On nije zahvalio na pravi način Onom koji zasluđuje zahvalnost i pohvalu svaku, nije zahvalan kako treba Allahu džellešanuhu. A ko se ispriječi između svoga dobročinitelja i neistine i podrži ga u istini, zahvalio mu je istinski i u potpunosti je izvršio svoju obavezu prema njemu. A Allah džellešanuhu daje da se uspije.

O prisustvovanju skupovima učenih

Kada prisustvuješ skupu učenih neka tvoje prisustvo bude kao onoga koji teži uvećati znanje i nagradu svoju, a ne kao onoga koji se zadovoljava onim što ima i svojim prisustvom samo želi naći posrtaj koji će odmah razglasiti ili neobičnost koju će odmah proširiti, jer je to čin podlaca koji u znanju neće nikada postići uspjeh. Ako tvoje prisustvo bude kao što je na početku rečeno steći ćeš dobro u svakom pogledu, a ako pak ne bude takvo, nego mu namjera bude bila drugačija onda je ostajanje kod kuće bolje za tvoje tijelo, časnije za tvoj moral i sigurnije za tvoju vjeru.

Ako tvoje prisustvo bude bilo kako treba onda je potrebno pridržavati se ova tri pravila jer četvrtog nema: Prvo, da šutiš poput onih koji znaju pa ćeš steći nagradu zbog namjere da prisustvuješ, da besposlicu umanjiš, da ubereš nagradu druženja i ljubavi prema onom s kim se družiš.

Drugo, ako to ne učiniš nego htjedneš pitati, onda to učini poput onoga koji pitanjem želi naučiti, pa ćeš, uz ove četiri, postići i petu vrlinu: uvećaćeš svoje znanje. A uljudnost pitanja sastoji se u tome da pitaš o onom o čemu ne znaš, jer je pitanje o onom o čemu znanje imaš, znak maloumnosti, niskosti i traćenje govora i vremena u onom u čemu nema nikakve koristi ni tebi ni drugome. Štoviše, možda će ti to pričiniti samo neprijateljstvo koje je kao takvo potpuno beskorisno.

Treće, čuvaj se da se ponašaš poput onoga koji je dobar znalac, a znak toga je da odgovor na svoje pitanje otvoreno potcjenjuješ. A ako pak toga pri tebi ne bude, ako budeš samo ponavljao svoje riječi ili se protivio na način koji tvoj protivnik ne smatra suprotstavljanjem, onda se ustegni od toga, jer opetovanjem svojih riječi nećeš postići dodatnu nagradu, nećeš drugog poučiti niti ćeš sam nešto više naučiti. Naprotiv samo ćeš izazvati bijes kod sebe i svoga protivnika, a i neprijateljstvo koje će te možda odvesti u ono što će ti još veću štetu napraviti. Dovoljan nam je Allah i divan je On gospodar!

Ako do tebe dopre usmeni prigovor ili budeš napadnut u pisanoj formi, čuvaj se dobro da to primiš ljutito i na način koji bi podstakao ne pretjeranost prije negoli ukažeš na neistinitost toga iznoseći jaku argumentaciju. A također ne prihvataj prigovor poput onog koji to potvrđuje i odobrava prije negoli sazna to, jer ćeš nepravedno postupiti u oba slučaja zajedno. Nego priđi tome na način onog koji želi svoj udio u razumijevanju svega što čuje i vidi, da bi time uvećao svoje znanje i navedeno prihvatio ako je dobro, a odbio ako je pogrešno. Ako tako budeš postupao zagwarantirana ti je lijepa nagrada i zaslužio su veliku pohvalu i neizmjernu dobrotu. Ljudima je dužnost naučiti što je dobro i raditi po njemu. Ko to oboje bude činio zaslužio je zajedno dva dobra. Ko pak bude naučio što je dobro, ali po njemu ne bude postupao, učinio je dobro u pogledu obrazovanja svog, a pogrešku zbog izostavljanja djela, pa je tako pomiješao dobro sa lošim djelom. Ipak je i on bolji od onoga koji niti je naučio niti je dobro

uradio. A i on je, iako je bez dobra, boljeg stanja i manje je pokuđen od onoga koji sprječava ono što je dobro i odvraća od njega.

Kada bi od zla odvrćao samo onaj koji pri sebi nema nimalo lošeg, a dobro naređivao samo onaj koji ga u cijelosti ima, onda niti bi ko zabranjivao zlo, niti bi ko naređivao dobro, poslije Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve selleme. A dovoljan ti je kao primjer zle i loše prirode i pokuđenog stanja onaj koji je o ovome iznio svoje mišljenje. A Allah džellešanuhu daje da se uspije.

Zato je prikrivanje strpljivosti pokuđeno, jer predstavlja slabost osjećanja, grubost duše i pomanjkanje samilosti, a to su sve loše osobine koje se mogu naći samo u zlih i iskvarenih ljudi, u onih čije su duše kao u zvijeri. S obzirom da je ovo što smo spomenuli ružno, onda je ono što je njemu suprotno pohvalno, a to je prikrivanje paničnog straha, jer sadrži samilost, nježnost i razumijevanje stupnja nesreće. Iz svega proizilazi da je jedino ispravno u ovom da čovjek bude strepeće duše, strpljivog tijela, da ni licem ni bilo kojim drugim organom ne pokazuje ništa što bi ukazivalo na postojanje paničnog straha i uzrujanosti. A Allah daje da se uspije.

Kada bi onaj čije je mišljenje pogrešno bio svjestan štete svoga lošeg rasuđivanja u prošlosti zasigurno bi uspio napustiti ga u budućnosti.

O otkrivanju (dušom) onoga što se u govoru skriva ili onog što pribavlja pohvalu i sjećanje

Od ove dvije stvari skoro da nije pošteđen niko osim onoga koji je bez ikakve ambicije, koji potpuno vlada svojom dušom i kadar je ugušiti potpuno svoju srdžbu, ili onoga koji je izliječio svoju pohlepu za slušanjem govora koji se od njega krije ili onoga što se od njegova vida skriva bez da razmišlja o sličnom što mu je ostalo nepoznato na nekom drugom mjestu, u udaljenim krajevima zemaljske kugle.

A ako ga sve to nepoznato bude zanimalo onda je on lud i bez trunke pameti, a ako ga uopće ne bude zanimalo onda je to što mu je sada ovdje ostalo nepoznato isto kao ono što mu je ostalo nepoznato od ranije, bez ikakve razlike u tome. Zato neka poveća argumentaciju protiv svoje strasti i neka jezikom razuma kaže svojoj duši:

— Šta misliš kad ne bi znala da ovdje postoji nešto što je od tebe skriveno da li bi nastojala saznati ga?

Odgovor će bez sumnje biti: ne! Zato neka joj kaže:

— Pa budi onda onakva kakva bi bila da ne znaš da ovdje ima nešto skriveno od tebe i tebi nepoznato. Tako ćeš sebi pribaviti smirenost, odbiti brigu, bol nemira i ružnoću pohlepe, a to su velike i uzvišene dobiti, lijepa i pohvalna svojstva za kojima teži svaki razumni čovjek, a izbjegava ih samo onaj koji je krnjav i nepotpun.

Onaj koji se predao svojoj mašti i misli kako da mu se u svijetu ime pročuje i sačuva sjećanje na njega neka dobro razmisli o svojoj duši a zatim neka joj kaže:

— Šta misliš kada bih stalno bio spominjan na najbolji način i u svim nastanjenim mjestima u svijetu, opet bi se vrijeme moralo jednom do kraja izmotati, zatim ako je za to spominjanje ne budem znao, da li ću u tome imati neku radost i veselje ili ne?

Opet će odgovor biti: ne, nikakav drugačiji.

Kada je to tačno i sigurno onda neka kaže: kada umrem neću znati da li me spominju ili ne, a isto tako ako budem živ, ali do mene ne dopre moje spominjanje, ja od toga nemam nikakve koristi. Neka dobro razmisli i o ove dvije velike činjenice:

Prvo, mnoštvo je odabranih vjerovjesnika i poslanika, alejhimu - selam , koji su prošli kroz život, a o kojima niko sada ne posjeduje nikakvo znanje, nije im sačuvano ni ime, ni spomen, ni vijest ni bilo kakav trag, na bilo koji način. Zatim je bilo također mnoštvo odličnjaka od drugova prošlih vjerovjesnika i od mudraca, učenjaka, dobrih ljudi, prošlih vladara, graditelja sadašnjih gradova, pa sljedbenika njihovih o kojima su vijesti zametene i niko o njima uopće ne zna ništa. Da li to što se ne zna za njih šteti bilo kome od njih ako je bio

dobar, da li krnji njegovu vrlinu, ili briše njegovo dobro djelo, ili umanjuje njegov stupanj kod Allaha dželle šanuhu? Ko ovo ne poznaje neka zna da se danas najviše zna o prošlosti jevrejskih vladara, a zatim dolazi ono što mi znamo o historiji grčkih i perzijskih vladara.

Međutim, sve to ne premašuje period od dvije hiljade godina u prošlost. Pa gdje su onda vijesti o onima koji su prije njih nastanjivali zemaljsku kuglu? Nisu li svi oni nestali, i potpuno se izbrisale i zaboravile vijesti o njima? U tom smislu su i riječi uzvišenog Allaha: „... i poslanicima o kojima ti nismo kazivali“, „... i mnogim narodima između njih“, „... i onima poslije njih? — samo ih Allah zna“. Dakle, nije li čovjek ipak, iako bude za jedan trenutak poznat u vremenu, poput ranijih naroda koji su također bili spominjani pa su na kraju potpuno zaboravljeni?! Neka čovjek razmisli i o onome koji je spominjan po dobru ili zlu, da li mu to kod Allaha dželle šanuhu povećava stupanj njegov, da li mu pribavlja neku vrijednost, ako to nije stekao svojim djelom dok je još bio živ? Ako je to tako kako smo kazali, onda proizilazi da je želja za spomenom u stvari želja obmanutog, koja je besmislena i uopće bez koristi. Zato čovjek treba težiti za uvećanjem svoje vrline kroz dobra djela jer samo onaj koji to posjeduje zavrjeđuje lijepo sjećanje na sebe, lijepu pohvalu i lijepo svojstvo, a to je ono što čovjeka približava uzvišenom Gospodaru njegovu i čini ga da bude spominjan kod Njega, od čega će imati korist i trajnu dobit. A Allah dželle šanuhu daje uspjeh!

U svijetu prevladava licemjerstvo i pravo je čudo kako ga ljudi ne odobravaju osim onom koji je prema njima licemjerman.

Ako neko kaže: „U naravima leži odlika jer se krajevi suprotnosti međusobno susreću“ nije daleko od istine. Jer i mi znamo da se posljedice suprotnosti izjednačavaju pa vidimo čovjeka kako plače od veselja i žalosti, pretjerani izliv ljubavi susreće se sa pretjeranim izlivom mržnje, u slijeđenju sudbina. To može biti uzrokom prekida odnosa kada nestane strpljenja i pravičnosti.

Mnoštvo visokih položaja (funkcija) prisiljavaju čovjeka da laže zato što često u laži ispriku traži. Tako se na laž privikava smatrajući je običnom pojavom.

Najpravedniji svjedok protiv onoga koji je po prirodi iskren jest lice njegovo, jer na njemu se očituje čim nešto slaže ili to htjedne učiniti. A najpravedniji svjedok protiv lažca jest njegov jezik koji se zbog toga zapetljava i govor njegov postane kontradiktoran...

Najveća je nesreća u neiskrenu prijatelju. U onih ljudi na čijim jezicima se poroci najlakše nađu, najlakše se nađu i u njihovom djelu. To se vidi najbolje u međusobnom razgovoru bestidnih i prepirkama do kraja prezrenih muškaraca i žena čija su zanimanja prostačka...

Susret odnosi mržnju, jer pogled oka u oko popravlja srca.

Neka te ne rastužuje susret prijatelja tvoga sa neprijateljem tvojim, jer on ublažava svoju stvar kod njega.

Najopasnije stvari po ljude su strah, briga, bolest i siromaštvo, a najbolnija u duši od svih je briga da se ne izgubi voljeno i ne dođe mrsko. Zatim dolazi strah, pa siromaštvo. Dokaz za to je da se i siromaštvo ubrzava da bi se odbio strah. Čovjek će potrošiti čitav imetak da bi sebi pribavio sigurnost. A i strah i siromaštvo se ubrzavaju da bi se njima odbila bolest. Čovjek se izlaže raznim opasnostima da bi bio zdrav žrtvujući za zdravlje i čitav imetak kad vidi da mu se približava smrt. A kad se potpuno osvjedoči u njezinu blizinu pomisli da je žrtvovao sve što ima od imovine da bi se spasio i ozdravio.

Strah postaje lahko podnošljiv kada se njime želi odbiti briga, pa se čovjek izlaže mnogim opasnostima da bi odbio brigu od sebe.

Najveći bol je onaj koji je trajno pogodio neki dio tijela. Međutim, plemenite duše smatraju da je od svih bolova koje smo spomenuli najveći poniženje. Niske duše pak smatraju da je poniženje najlakši strah koji čovjeka može zadesiti.

O neobičnim moralnim postupcima

Razumni ne treba izricati sud na osnovu preklinjanja za milost, pritužbe, lukavstva i prevrtljivosti uplakanog koji se pretvara da mu je učinjena nepravda. Jer, vidio sam neke koji su tako postupali, a zasigurno bijahu nasilnici koji su svaku mjeru prevršili. Na drugoj strani, vidio sam neke kojima je nepravda učinjena kako bijahu staloženi u govoru, bez ikakve pritužbe i nezainteresirani pa je onaj koji se nije udubio u njihovo stanje pomislio da su oni nasilnici. Zato je ovdje potrebno dobro osvjetloštenje i da se ne podlegne onom čemu duša strema, potrebno je da čovjek ne potpadne pod utjecaj trenutačnog stanja ni u prvom ni u drugom slučaju, nego da uvijek teži pravičnosti koju podjednako nalaže istina.

U neobične moralne postupke spada također i to što je nemarnost pokušena, a njezino prakticiranje pohvalno iz razloga što onaj koji je po prirodi nemaran koristi tu osobinu neumjesno i tamo gdje je potrebna njegova suzdržanost. Jer nemarnost je odsutnost razumijevanja istine, pa zato spada u neznanje i pokušena je. A onaj koji je po prirodi stalno oprezan uvijek koristi nemarnost tamo gdje joj je mjesto i gdje je pokušeno traganje i bilo kakvo temeljito istraživanje. Dakle, pohvalno je pokazivati se nemarnim u cilju dosezanja istine, odbacivanja lakoumnosti, upotrebe blagosti i otklanjanja neugodnosti. Stoga je pohvalno stanje da čovjek pokaže nemarnost tamo gdje je potrebno dok je nemarnost kao takva pokušeno svojstvo.

Tako je i sa ispoljavanjem i prikrivanjem paničnog straha i sa ispoljavanjem i prikrivanjem strpljivosti. Ispoljavati panični strah pri udarcima sudbine je pokušeno, jer je to znak nemoći čovjeka da vlada sam sobom kao i ispoljavanje nečega u čemu nema nikakve koristi. To je pokušeno i sa stanovišta same vjere, jer predstavlja odbacivanje onog što je potrebno činiti i nespremnost da se dočeka ono što će doći, a što može biti opasnije od onoga u čemu se trenutno jest i zbog čega se taj strah i panika ispoljavaju. Budući da je ispoljavanje straha pokušeno proizilazi da je ispoljavanje onog što je njemu suprotno pohvalno svojstvo, a to je strpljivost. Njezino ispoljavanje je znak vladanja sobom, odbacivanje onog što je nekorisno, a činjenje onog što je dobro i korisno, i sada i kasnije (i na ovom i na onom svijetu).

Poniženje je vrsta izdajstva, jer može te izdati onaj koji te omalovažava, a onaj koji te omalovažio već te izdao i prema tebi nepravedan bio. Zato je svaki omalovažatelj izdajica, a svaki izdajica nije omalovažatelj. Onaj koji omalovažava neku stvar omalovažava i posjednika njezina.

Samo u dva slučaja je lijepo ono što je ružno u svim drugim slučajevima: prijekor i ispričavanje. Lijepo je nabrajati dobra i spominjati dobročinstva, inače je to krajnje ružno u svim drugim izuzev u ova dva spomenuta slučaja.

Nije sramota ako neko po prirodi svojoj teži nekim porocima makar bili i najgori i mane najveće sve dok to ne objelodani riječju ili djelom svojim. Skoro da to može biti pohvalnije za njega nego što će se pohvaliti onaj kome njegova priroda pomaže da dobar bude. Pokvarena priroda se može samo snagom vrijednog uma savladati.

Bračnu svetost iznevjeriti gore je nego ubistvo počiniti, jer čast je za plemenita čovjeka uzvišenija od imetka. Plemeniti treba da svoje tijelo čuva imetkom svojim, svoju dušu tijelom svojim, svoju čast životom svojim, svoju vjeru čašću svojom i samo vjeru ne smije žrtvovati ni za šta drugo.

Iznevjera u časti gora je nego iznevjera u imetku. Dokaz za to je taj što skoro da se ne može naći neko ko u pogledu časti neće iznevjeriti makar malo i on ostaje među dobrima, dok iznevjera u imetku, bila mala ili velika može doći samo od strane onoga koji je dokraja prezren i daleko od dobrih ljudi.

Po analogiji zaključivati o stanjima ljudi u najviše slučajeva može dovesti do zaključaka lažnih i uglavnom neistinitih. To pogotovo nije dopušteno u vjeri. Oponašatelj (mukallid) je zadovoljan da ga se smatra slaboumnim, ali drži vrlo ozbiljnim da ga se obmanjuje u imetku njegovom. I u oba ova slučaja grešku pravi.

Ne osuđuje se naivnost u imetku njegovu. To može smatrati vrlo ozbiljnim samo onaj čija je priroda pokvarena, ambicija niska i duša prezrena.

Onaj koji ne zna šta su vrline neka se osloni na ono što mu je zapovijedio Allah džellešānuhu i Njegov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, jer su u tome sadržane vrline sve.

Dosta je onoga čega se bojimo pa opreznost od toga bude uzrokom da se u to upadne.

Dosta je tajni koje se prošire zato što se u njihovom čuvanju pretjeruje.

Dosta je okretanja glave koja su sumnjivija od dugog gledanja.

Osnova svega ovoga jest pretjeranost koja je izašla iz okvira umjerenosti, pravičnosti. A vrlina je sredina između pretjerivanja u mjeri i zaostajanja za mjerom. Obje krajnosti su pokuđene. Između njih je vrlina koja je pohvalna. Izuzetak je samo um u kome ne može biti pretjerivanja.

Greška u razboritosti bolja je nego greška u upropaštavanju.

Čudno je kako su vrline lijepe i teško ostvarljive, a poroci ružni i lahko dostupni!

Ko želi biti pravičan neka se zamisli na mjestu svoga protivnika pa će mu se jasno ukazati nepravda njegova.

Razboritost je sposobnost raspoznavanja prijatelja od neprijatelja.

Vrhunac gluposti i slabosti je neraspoznavanje neprijatelja od prijatelja.

Ne prepuštaj neprijatelja svoga nasilju niti mu ti čini nasilje. U tome izjednači njega i prijatelja. Budi oprezan od njega i čuvaj se da ga sebi približavaš ili uzvisuješ vrijednost njegovu, jer tako čine glupi.

Ko izjednačava svoga neprijatelja sa svojim prijateljem u približavanju sebi i uzdizanju malo će ga ljudi voljeti i sam će im olakšati da mu postanu protivnici. Učiniće da ga neprijatelj ponižava i daće mu mogućnost da se protiv njega bori. Prijatelja će tako okrenuti protiv sebe i učiniće da on pristupi skupini neprijatelja njegovih.

Vrhunac dobra je da tvoj protivnik bude siguran od nasilja tvoga i onoga koji te je prepustio njegovu nasilju. Ali približavajući ga sebi činiš potez glupih kojima se propast bliži.

Vrhunac zla je da se tvoj prijatelj ne spasi tvoga nasilja. A prijatelja od sebe udaljava samo onaj koji pameti nema i kome je propast zagarantovana.

Nije blagost približiti sebi neprijatelje nego s njima živjeti u miru, ali uvijek biti oprezan od njih.

Rijetko sam vidio da je neko ko je u mogućnosti bio pa je upropastio ponovo u mogućnost došao.

Čovjekova iskušenja u životu su brojna, a najveća su ona sa pripadnicima njegove ljudske rase.

Zlo koje čovjek nanosi drugom čovjeku veće je od zla koje nanosi ljutim zvjerima i štetnim zmijama. Jer moguće je sačuvati se od zla ovoga što smo spomenuli, ali nije uopće moguće od zla ljudi se zaštititi.

IBN HAZM EL-ENDELUSI

(994 -1064. po lsa, a.s.)

Puno ime ovog značajnog islamskog učenjaka jest Ebu Muhammed Ali ibn Ahmed ibn Seid ibn Hazm el-Kurtubi. Bio je, zaista, svestrana islamska ličnost i bavio se svim islamskim disciplinama u svoje vrijeme, tako da se za njega kaže da je i historičar, i šerijatski pravnik, i muhadis, i književni kritičar, i teolog, i filozof etičar i, donekle, političar. U početku je pripadao Šafijskoj pravnoj školi, da bi zatim postao zahirija egzoterist. I upravo po ovom svom zahirijskom pravcu pročitao se nadaleko i ponio nadimak Ibn Hazm el-Zahiri.

Ibn Hazm je imao iznad svega buran i uzbudljiv život koji je ostavio dubok trag na njemu i kao čovjeku i kao islamskom učenjaku. Tako se s pravom može reći da je dobar poznavalac njegova života i djela bez sumnje dobar poznavalac endeluzijskog čovjeka iz 11. stoljeća. Njegovi biografi dijele njegov život na šest etapa od kojih svaka ponaosob otkriva određene crte njegove ličnosti, ali i bitna obilježja tog vremena. Ipak peta etapa je, smatraju oni, najznačajnija od svih drugih jer je u njoj Ibn Hazm najviše naučio i napisao. Djela koja su nastala u ovom razdoblju njegova života i rada spadaju u najznačajnija među onih četiri stotine djela koja je ostavio iza sebe, a koja sadrže blizu osamdeset hiljada stranica. Tevk el-hamama, Fadl el-Endelus, Ibtal el-kijas ve er-re 'j va el-istihsan va at-taklid ve et-ta'lil, El-ahkam li usul al-ahkam, Risala fi usul el-fikh, El-fasl fi el-milel ve el-ehva 've en-nihal, Et-takrib fi hudud el-mantik, En-nasih ve el-mensuh i, na kraju, el-Ahlak ve es-sijar fi mudavat en-nufus čine okosnicu Ibn Hazmova cjelokupnog spisateljskog rada. Ovo posljednje koje pod nazivom Mudavat en-nufus ve tehzib en-nufus ve ez-zuhdu fi er-rezail činimo dostupnim širem krugu čitalaca uveliko otkriva i Ibn Hazma i vrijeme u kojem je živio i djelovao.

Sadržaj

O liječenju duša i ispravljanju loših navika	2
O razumu i rahatluku	4
O znanju	6
O moralu i moralnom ponašanju	9
O prijateljima, prijateljstvu i savjetu	13
O vrstama ljubavi	18
O onome čime se ljudi međusobno ophode u moralu	21
O liječenju bolesti moralnih poroka	27
O prisustvovanju skupovima učenih	36
O otkrivanju (dušom) onoga što se u govoru skriva ili onog što pribavlja pohvalu i sjećanje	38
O neobičnim moralnim postupcima	41
Ibn Hazm El-Endelusi	44

Ja sam u ovoj knjizi sabrao mnoge misli koje mi je tijekom vremena i promjenom njegovih stanja darivao Darovatelj razboritosti omogućivši mi razumijevanje mijena sudbine i sagledavanje njezinih očitovanja. Utrošio sam u to najveći dio svoga života dajući uvijek prednost sakupljanju toga putem čitanja i razmišljanja nad svim ostalim užicima za kojima teži većina ljudi i nad skupljanjem viška imetka.

Istovremeno sam ovom knjigom prezreo sve što sam od toga bio dokučio da bi Allah džellešānuhu dao da se njom okoristi svaki onaj koga odabere od robova Svojih, a do koga ona dođe. Za ovo što sam sastavljajući je svoju dušu zamarao i trud ulagao jer sam dugo vremena samo njom zaokupljen bio neka je čitalac prihvati drage volje. Ja je njemu tako i posvećujem. A kada je dobro prouči i Allah džellešānuhu omogući da se njom okoristi uvjeriće se da mu je to bolje od svih riznica blaga i svakog drugog imetka. Ja se za sve to nadam najvećoj nagradi kod Uzvišenog, jer je moja namjera (nijjet) bila učiniti ono čime će se moći koristiti robovi Allahovi i što će popraviti ono što se od njihova moralnog ponašanja iskvarilo i iscijeliti bolesti duša njihovih.

Ibn Hazm

